

clár

CAIBIDIL 1 Réamhrá	56
Seirbhís Phoiblí ag Athrú	58
Bunfheidhmeanna	58
Úsáid an Téarma "Ombudsman"	59
An Tuarascáil Seo	59
CAIBIDIL 2 Cearta a Chosaint agus Leigheasanna a Sholáthar	60
Leigheasanna	
Bord Sláinte an Iarthuaiscirt	62
Coimisinéirí Ioncaim	64
Bord Sláinte an Oirthir	64
Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	65
Roinn Comhshaoil agus Rialtais Áitiúil	66
Cúiteamh Airgid an Leigheas	66
Modhanna Oibre	
Roinn Oideachais agus Eolaíochta	67
Comhairle Chontae Uíbh Fhailí	68
Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	68
Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	70
CAIBIDIL 3 Cásanna Roghnaithe agus Ceisteanna Ginearálta	71
"Is ionann gníomhartha a dhéantar gan údarás cuí agus mí-úsáid cumhachta."	72
Oscailteacht agus Trédhearcacht	75
"Admhaíonn riaradh cóir nach ceart rialacha agus rialacháin a chur i bhfeidhm chomh daingean sin go gcruthaítear éagothroime."	76
Cearta Sli Poiblí a Chosaint	82
Pleanáil - Laghdú ar Chearta Reachtúla an Phobail	83
CAIBIDIL 4 Súil Siar ar an mBliain	86
An Bille Ombudsman (Leasú)	88
Rochtain agus Eolas don Phobal	88
Caidrimh le Comhlachtaí a thagann faoi mo Chúram	88
Teagmhálacha le hOifigí Ombudsman eile	89
Telecom Éireann	90
Ábhair Ghearáin Leanúnacha	90
Ábhair Eile go hAchomair	90
Staitisticí faoi Ghearáin	91
CAIBIDIL 5 Staitisticí	94
Foireann	105
Innéacs	105

Caibidil a hAon

Réamhrá

Tá Oifig an Ombudsman ann le 16 bliana anois agus san am sin tá fás tagtha uirthi i dtaca leis an gcineál gearáin a fhaightear, i dtaca le conas a dhéantar an obair agus, freisin, i dtaca leis na prionsabail agus na luachanna a bhfuil an obair bunaithe orthu. Tá an baol ann go dtiocfaidh seargadh ar aon eagraíocht nach n-athralonn i gcomhréir leis an aimsir. Cé nár tháinig aon athrú ar bhunrialacha na hOifige, tá a lán scóip ann le haghaidh smaointe nua agus le haghaidh bealaí nua chun bunobair an Ombudsman a dhéanamh. Foghlaimíonn m'Oifig óna taithí féin ach, ina theannta sin, tagann sí faoi thionchar forbairtí sa tseirbhís phoiblí i gcoitinne agus i sochaí leathan na hÉireann agus faoi thionchar teagmhála le hOifigí Ombudsman eile ar bhonn idirnáisiúnta.

I gCaibidil a Dó den Tuarascáil Bhliantúil seo déanaim iarracht cur síos a dhéanamh ar an réimse cur chuige agus modhanna oibre agus ar na cineálacha leigheasanna nó sásaimh a lorgaítear, is é sin le rá ar shaintréithe Oifig an Ombudsman faoi láthair. Tuigim go mbeidh breithniú á dhéanamh ag an Oireachtas, amach anseo, ar an gcéad leasú substainteach ar an Acht Ombudsman ó achtaíodh é sa bhliain 1980.

Beartaítear leis sin mo dhlinse a leathnú chuig ospidéal phoiblí shaorálacha, chuig comhlachtaí stát-tionscanta neamhthráchtála agus chuig roinnt comhlachtaí eile a fhaigheann maoiniú poiblí. Dá réir sin, tá súil agam go gcabhróidh an Tuarascáil seo le comhaltaí na Dála agus an tSeanaid le linn tograí reachtaíochta do m'Oifig a bhreithniú.

faoi thionchar
forbairtí sa
tseirbhís phoiblí i
gcoitinne...

Seirbhís Phoiblí atá ag Athrú

Tá rianú maith déanta ar mhéid na n-athruithe i sochaí na hÉireann ón mbliain 1984 nuair a bunaíodh m'Oifig. D'fhéadfadh sé nach bhfuil an tuiscint chéanna ann ar na hathruithe comhcheimeacha i seirbhís phoiblí na hÉireann ach, dá ainneoin sin, is athruithe suntasacha iad. Is é an timpeallacht ina n-oibríonn an tseirbhís phoiblí anois ná timpeallacht ina bhfuil fás agus farasbairr bhuiséid nach raibh a leithéid ann riamh, ina bhfuil laghduithe móra ar dhífhostaíocht agus ina bhfuil forbairt mhór á déanamh ar an mbonneagar. Go himmheánach, tá seirbhís phoiblí na hÉireann ag leanúint ar aghaidh de bheith ag feidhmiú chlár nuachóirithe an Rialtais lena ngabhann stíleanna nua bainistíochta a fhorbairt, béim ar oscailteacht agus ar chuntasacht mar aon le seirbhísí poiblí a sholáthar ar shlí a oireann do chliaint. Is cinnte go bhfuil an tAcht um Shaoráil Faisnéise, a bhfuil spéis dhíreach agam ann i mo cháil mar Choimisinéir Faisnéise, ag dul i bhfeidhm, ar shlí réadúil, ar stíl an riaracháin phoiblí in Éirinn - ach is ceart a lua go bhfuil roinnt comhlachtaí poiblí níos sásta ná a chéile i dtaca le géilleadh don Acht sin!

Cruthaíonn rath eacnamaíochta a chuid fadhbanna féin agus tá dúshlán le sárú ag an tseirbhís phoiblí anois ar scála nach mbeifí á shamhlú deich mbliana ó shin. Áirítear orthu sin nithe a bhaineann le bainistíocht tráchta, coimhlintí pleanála, ganntanais tithíochta poiblí, uailmhianta méadaitheacha i ndáil le cúram sláinte poiblí gan trácht ar an líon méadaitheach daoine atá ag lorg tearmainn in Éirinn. Tá mé ag ceapadh go dtiocfaidh cuid mhór de na réimsí sin chun bheith ina n-ábhar gearáin i m'Oifig le himeacht aimsire. Le fírinne, is léir sin cheana féin i gcás gearán a bhaineann le forfheidhmiú pleanála agus riarachán pleanála a bhfuil méadú mór tagtha orthu le blianta beaga anuas - fuarthas 165 gearán den sórt sin sa bhliain 1999. Dá thoradh sin, den chéad uair, ba mhó líon na ngearán i gcoinne na n-údarás áitiúil ná líon na ngearán i gcoinne na Roinne Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh (féach Caibidil a Cúig le haghaidh na sonraí).

Bunfheidhmeanna

Níor tháinig aon athrú ar bhunfheidhmeanna an Ombudsman, áfach. Is féidir iad sin a achoimriú mar a leanas:

- cearta daoine aonair a chosaint le linn dóibh

déileáil leo sin a bhfuil feidhmiú cumhachta poiblí faoina gcúram;

- sásamh a sholáthar i gcás ina gcinntear gur sáraíodh na cearta sin;
- ardchaighdeán riaracháin phoiblí a chur chun cinn i gcoitinne;
- gníomhú go neamhspleách i dtacaíocht le rialú Parlaiminteach ar an bhFeidhmeannas ar mhaithe le riarachán cothrom a bhfuil bonn maith leis.

Measaim go bhfuil an fheidhm sin is deireanaí atá luaite, is é sin le rá gníomhú i dtacaíocht leis an Dáil agus leis an Seanad, thar a bheith tábhachtach. I dteannta mo Thuarascálacha Bliantúla, tá súil agam go mbeidh mé in ann leanúint de bheith ag cur tuarascálacha ócaídeacha faoi bhráid an Oireachtais i dtaobh nithe nó réimsí sonracha a bhaineann le riarachán poiblí. Chuir mé tús leis an gcleachtas sin sa bhliain 1999 nuair a foilsíodh an tuarascáil i dtaobh **Riaráistí Pinsin Caillte** (ina ndearnadh cur síos ar an tslí inar dhéileáil an Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh, thar na blianta, le hiarratais dhéanacha ar phinsin ranníocacha). I gceann míosa nó mar sin, tá sé i gceist agam tuarascáil a fhoilsiú i dtaobh ról na Roinne Sláinte & Leanaí, agus i dtaobh ról na mbord sláinte, i dtaca le cúram altránais baile do dhaoine scothaosta. Tá súil agam freisin go mbeidh tuarascálacha imscrúduithe ar leithligh á bhfoilsiú agam i gcás inar gá sin sna himthosca. Tá sé sin déanta agam cheana féin i gcás imscrúduithe a bhaineann leis an Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh agus leis an Roinn Oideachais agus Eolaíochta. Beidh tuarascáil á foilsiú agam ar ball beag i gcás na n-údarás áitiúil go léir i dtaca le ró-íocaíochtaí iasachtaí tithíochta a choimeád na húdaráis.

Tá srian le mo chumas chun gníomhú i dtacaíocht le rialú Parlaiminteach ar an bhFeidhmeannas ó tharla go ndéantar réimsí suntasacha oibríochta de chuid an Fheidhmeannais a eisiáimh go sonrach le hAcht 1980. Tharraing mé aird i mo Thuarascáil don bhliain 1998 ar na réimsí sin agus luaigh mé gur réimsí riaracháin iad sin a thagann faoi chúram oifige Ombudsman i gcoitinne ar fud na hEorpa. Áirítear ar na réimsí eisiata riaradh na seirbhíse príosúin (agus riaradh daoine faoi choimeád i gcoitinne) agus riaradh an dlí a bhaineann le dídeanaithe, daoine ar lorg tearmainn, saoránacht agus éadóirseacht. Ciallaíonn

sé sin nach bhféadfaidh daoine a ndéantar dochar dóibh mar geall ar chinntí i dtaca leis na réimsí sin - arna ndéanamh ag an Roinn Dlí agus Cirt, Comhionannais & Athchóirithe Dlí nó ag comhlachtaí nó sásraí achomhairc freagracha eile - gearán a chur faoi mo bhráid i gcás ina measann siad go ndearnadh na cinntí ar shlí a bhí míchuí nó éagothrom nó nach raibh bonn maith leo ar shlí eile. I gcásanna den sórt sin is iad na cúirteanna an t-aon fhóram amháin atá ar fáil chun sásamh a lorg.

I bprionsabal, agus go praiticiúil freisin sa chuid is mó tíortha Eorpacha, tá an tOmbudsman ar fáil do gach duine agus, le fírinne, gníomhaíonn an tOmbudsman mar ráthóir i leith cóireála córa do phríosúnaigh agus dá dteaghlaigh agus do neamhnáisiúnaigh a chónaíonn sa tír lena mbaineann. Is léir go mbeadh muintir na hÉireann go mór i bhfabhar bearta atá ceaptha chun cothroime a chinntiú do gach duine sa tsochaí. De réir phobalbhreith IrishTimes/MRBI a seoladh in Eanáir 2000, chreid 97% de na freagróirí gur cuspóir an-tábhachtach nó cuspóir measartha tábhachtach é go mbeadh Éire ina háit chóir mar áit chónaithe do gach earnáil den tsochaí. B'ionann scriosadh na n-eisiamh atá luaite thuas ón Acht Ombudsman agus beart dearfach san obair a bhaineann lena chinntiú go bhfuil an leibhéal cothroime a dtacaíonn an pobal leis ann.

Ní dhéanann an tOmbudsman cinntí ceangailteacha ach tá cumhachtaí ag an Ombudsman chun mion-imscrúduithe measartha neamhfhoirmiúil a dhéanamh ar imscrúduithe iad a leanann moltaí astu. De thoradh na n-imscrúduithe sin agus de thoradh na taithí carnaithí a thugann siad i réimsí áirithe, tá an tOmbudsman in ann tuairimí agus conclúidí a thabhairt don Oireachtas atá neamhspleách agus bunaithe ar eolas maith. Le linn breithniú a dhéanamh ar cibé tograí reachtaíochta a bheidh ann do m'Oifig, d'fhéadfaí breithniú iomlán a dhéanamh ar leathnú dlínse an Ombudsman chuig raon iomlán an riaracháin phoiblí de réir mar is gnáth ar fud na hEorpa.

Úsáid an Téarma “Ombudsman”

Le tamall de bhlianta anois tá ábhar imní ann i measc oifigí Ombudsman ar fud an domhain mar gheall ar mhí-úsáid an téarma “Ombudsman” agus mar gheall ar an mearbhall a bhíonn ar an bpobal i gcoitinne dá bharr. Is é atá in Oifig an Ombudsman ná sásra chun a chinntiú go mbeidh comhlachtaí poiblí cuntasach don pharlaimint i dtaca le córas riaracháin cothrom a bhfuil bonn maith leis.

Tá an téarma á úsáid níos minice ná riamh, áfach, ar shlí chontráilte le haghaidh cuid mhór sásraí éagsúla réitithe díospóidí. I Stáit Aontaithe Mheiriceá, ach go háirithe, tá an téarma á úsáid i dtaca le hidirghabhálaithe nó áisitheoirí cuideachta a dhéileálann le fadhbanna foirne nó le gearáin chustaiméirí uaireanta.

Rinne Bord Stiúrthóirí an *International Ombudsman Institute* (IOI), atá ionadaitheach d'oifigí Ombudsman ar fud an domhain, rún a rith le déanaí lenar dearbhaíodh nach ceart an téarma Ombudsman a úsáid ach amháin nuair a chomhlíonann an oifig critéir shonraithe ar a n-áirítear:

- bonn bunreachtúil nó reachtúil chun a neamhspleáchas ó aon údarás poiblí laistigh dá dlínse a ráthú;
- cumhachtaí dóthanacha chun imscrúdú a dhéanamh ar ghníomhartha comhlachtaí poiblí agus chun leigheasanna nó sásamh a mholadh i gcás ina gcinntear gur tharla droch-riarachán, sárú ar chearta nó éagothroime.

Tá aird dírithe agam cheana féin, i mo Thuarascálacha, don chosaint reachtúil a tugtar i dtíortha eile don téarma “Ombudsman”.

An Tuarascáil Seo

Clúdaíonn an Tuarascáil seo an cúigiú bliain iomlán, arb é an bhliain iomlán is déanaí é freisin, de mo théarma mar Ombudsman. Léiríonn Caibidil a Dó an éagsúlacht ról agus modhanna oibriochta atá ag an Oifig agus, chomh maith leis sin, léiríonn sí an réimse sásamh nó leigheasanna a baineadh amach i gcásanna cuí. Tugann Caibidil a Trí cuntais ar réimse gearán ar déileáladh leo le linn 1999; sainithnítear inti freisin roinnt nithe a bhfuil tábhacht ghinearálta leo agus déantar iarracht inti suntas a thabhairt do roinnt prionsabal a bhaineann le dea-riarachán. Agus leagtar amach i gCaibidil a Ceathair agus i gCaibidil a Cúig sonraí faoi obair na hOifige le linn 1999 lena n-áirítear sonraí staitistiúla agus anailís ar chásanna ar déileáladh leo.

Is mian liom buíochas a ghabháil le foireann na hOifige, le mo Stiúrthóir, Pat Whelan, agus le Patricia Doyle, Fintan Butler agus John Doyle as an obair a rinne siad le linn an Tuarascáil seo a ullmhú.

Caibidil a Dó

Ceartha a Chosaint agus Leigheasanna a Sholáthar

Tugann an tAcht Ombudsman, 1980 cumhachtaí suntasacha don Ombudsman chun scrúdú agus imscrúdú a dhéanamh ar ghníomhartha comhlachtaí poiblí. Ceadáíonn sé don Ombudsman freisin a chuid imscrúduithe a dhéanamh ar cibé slí 'is cuí leis an Ombudsman in imthosca uile an cháis' agus sin a dhéanamh faoi réir cheanglais an cheartais bhunreachtúil amháin. Mar a chéile, i gcás ina measann an tOmbudsman go ndearnadh dochar do dhuine de thoradh gnímh ceadáíonn an tAcht saoirse measartha mór maidir leis an leigheas a fhéadfaidh an tOmbudsman a mholadh. Is saintréithe de chuid oifige Ombudsman ar fud an domhain go bhfeidhmíonn siad ar bhonn solúbtha agus neamhfhoirmiúil agus de réir modhanna oibre éagsúla agus go mbaineann siad leas as cineálacha éagsúla leigheasanna. Cumasaíonn an tAcht Ombudsman, 1980 do m'Oifig feidhmiú sa tslí sin agus tugann sé scóip le haghaidh forás agus forbairt de réir dea-chleachtais idirnáisiúnta in oifigí Ombudsman.

Dá réir sin, ní dhéanann m'Oifig breithniú ar ghearáin ar bhonn an eolais a chuireann an dá thaobh ar fáil agus ar an mbonn sin amháin. Ní gá go mbeadh toradh cur chuige den sórt sin cothrom. Mar gheall ar staideanna neamhionanna an dá thaobh, is é sin le rá duine aonair i gcoinne comhlachta mhóir phoiblí de ghnáth, hí bhíonn an gearánach in ann an cás is fearr is féidir a dhéanamh i gcónaí. Ar an ábhar sin, is iondúil go mbainfidh foireann m'Oifige leas as aon oilteacht agus eolas atá acu féin le gur fearr is féidir le gearánaigh cur síos a dhéanamh ar an dochar atá déanta dóibh agus ar an easnamh líomhnaithe i bpróiseas déanta cinntí an chomhlachta phoiblí.

...scúdú agus
imscrúdú a
dhéanamh ar
ghníomhartha
comhlachtaí
poiblí

Oireachtai
Acts of the
Oireachtas

1978

I dtaca leis sin de, gníomhaíonn m'Oifig, ar bhealach áirithe, thar ceann an ghearánaigh le linn an drochriarachán a cheaptar a bheith ann a chur i láthair nó a chur ar aghaidh. Ach ní mór dúinn a bheith oibiachtúil go hiomlán maidir le toradh críochnaitheach an ghearáin. Ní hé mo rólsa uirill a dhéanamh thar ceann gearánach ach is é atá le déanamh agamsa ná a mheas ar ghníomhaigh an comhlacht poiblí go cuí, go cóir agus go neamhchlaon in aon chás áirithe. Creidim go bhfuil sé réasúnach, le firinne, idirdhealú a dhéanamh i bhfabhar an ghearánaigh i dtaca lena chinntiú go ndéantar an cás is fearr agus, ag an am céanna, fanacht oibiachtúil i dtaca leis an toradh críochnaitheach. Bíonn sé deacair uaireanta cóimheá a choimeád ar bun ach, i gcoitinne, creidim go nglacann comhlachtaí poiblí le dlisteanacht an chur chuige seo.

De réir mar is fíor i gcás an chuid is mó Oifigí Ombudsman, bíonn ar m'Oifig gníomhú mar réiteoir, mar áisitheoir, mar imscrúdaitheoir, mar láithreoir cásanna gearánach, mar chumasóir (i gcás nach féidir le gearánach na hargóintí iomchuí a fhorbairt agus a chur ar aghaidh); agus, ar ndóigh, ní mór do m'Oifig tuairim a fhoirmiú, sa deireadh, faoi thuilleanaí an ghearáin áirithe. Le linn réitigh a lorg ar na fadhbanna a thagann chun cinn i ngearáin is é an beart deiridh ná tuarascáil i scríbhinn faoi imscrúdú agus cinntí agus moltaí foirmiúla ag gabháil léi. Ní tharlaíonn sé sin ach i líon an-bheag cásanna. Críochnaítear formhór mór na ngearán ar bhonn nós imeachta atá measartha neamhfhoirmiúil; ach is nós imeachta cothrom é, dá ainneoin sin. Tá modh oibre na hOifige maidir le hiarracht a dhéanamh teacht ar chomhréiteach ar dhíospóidí, más féidir sin, éagsúil go mór le cineál coimhlínteach na gcúirteanna. Ina theannta sin, más cás é a bhaineann le cothroime seachas dlíthiúlacht, is féidir leis an Oifig leigheas a sholáthar nach bhfuil ar fáil sa dlí.

I bprionsabal, bíonn gá le leigheas i gcás ina dtarlaíonn caillteanas ("dochar") do dhuine den phobal mar gheall ar ghníomhartha (nó neamhghníomhartha) comhlachta poiblí. D'fhéadfadh sé gurb é atá sa chaillteanas ná caillteanas díreach airgeadais (e.g. deontas a dhiúltaítear go héagórach); nó d'fhéadfadh sé gurb é atá ann ná caillteanas i dtéarmaí ama, iarrachta agus airgid, b'fhéidir, le linn déileáil le hiarmhairtí droch-chinnidh; nó d'fhéadfadh sé gurb é atá ann caillteanas i dtéarmaí deis a chailltear (e.g. agóid i gcoinne ceada pleanála) nó caillteanas i dtéarmaí inní agus crá de thoradh droch-

chinnidh. Nó, le firinne, d'fhéadfadh cónasc de na nithe sin a bheith i gceist sa chaillteanas.

Ní nach ionadh, ní bhíonn réiteach gearán éasca i gcónaí agus léirítear an méid sin sa réimse leigheasanna a bhaintear amach. D'fhéadfadh sé gurb é a bheith i réiteach ná leithscéal a thabhairt, deontas nó liúntas faoi dhíospóid a íoc, cúiteamh a íoc agus/nó athruithe a dhéanamh ar na rialacha nó ar na nósanna imeachta lena rialaítear scéim áirithe. I gcás nach seastar ach go páirteach le gearán, mar shampla i gcás comhréiteach a dhéanamh idir na páirtithe, ansin léireofar an comhréiteach sa leigheas. Roghnaíodh na cásanna a ndéantar cur síos orthu sa chaibidil seo chun léargas a thabhairt ar an réimse leathan modhanna oibre a úsáidtear i m'Oifig lena n-áirítear an cur chuige a úsáidtear i ndáil le leigheasanna. Ach ní mór do chomhlachtaí poiblí a bheith níos gníomhaí i dtaca le leigheasanna a thairiscint as a stuaim féin i gcás inarb iad gníomhartha s'acusan is cúis le caillteanas do chliant. Tá cur chuige den sórt sin ar comhréir go hiomlán leis an Tionscnamh Seirbhíse Ardchaighdeáin Custaiméirí atá á chur i bhfeidhm faoi láthair sa státseirbhís agus le forbairt córas inmheánach gearán sa tseirbhís poiblí i gcoitinne.

Leigheasanna

I gcás a bhaineann le **BORD SLÁINTE AN IARTHUAISCIRT (BSIT)** b'ábhar éagóra leis an ngearánach mainneachtain an Bhoird, dar leis, tacaíocht leordhóthanach a thabhairt dó i dtaca le haire a thabhairt sa bhaile dá thuismitheoirí a bhí tinn agus aosta. Bhí sé míshásta freisin leis an tslí inar dhéileáil BSIT le gearáin a rinneadh faoin ábhar. Tar éis an cás a scrúdú chinn mé gur thuill an cás íocaíocht £1,000 mar aitheantas i leith na héifeachta carnaithí a bhí ag sraith cinntí de chuid BSIT agus i leith an chrá a bhí ann don fhear seo, agus i leith an ama a chaith sé agus na hiarrachta a bhí déanta aige, le linn dó déileáil leis an mBord.

Níor éirigh le roinnt iarratas éagsúil a bhí déanta ag an ngearánach chuig an BSIT:

1. Rinne sé iarratas ar chúnamh faoin Scéim Chúnamh Tithíochta do Dhaoine Scothaosta chun cithfholcadán a sholáthar mar go raibh deacrachtaí ag a thuismitheoirí i dtaca leis an

bhfolcadán a úsáid. Diúltaíodh an t-iarratas ar dhá chúis. I dtosach dúirt BSIT nach raibh soláthar cithfholcadáin san áireamh sa Scéim; ina dhiaidh sin dúirt BSIT nach raibh a thuismitheoirí cáilithe faoin Scéim mar go bhfuair siad deontas Gaeltachta chun obair eile a dhéanamh sa teach.

2. Rinne sé iarratas ar chabhair faoi scéim an Liúntais Leasa Fhorlíontaigh (LLF) chun meaisín níocháin a cheannach. Bhí ar an ngearánach a chuid éadaí féin agus éadaí a thuismitheoirí a ní de láimh. Mar gheall ar easláine a thuismitheoirí b'éigean a gcuid éadaí, lena n-áirítear éadaí leapa, a athrú agus a ní cúpla uair sa tseachtain. Diúltaíodh an t-iarratas seo ar an bhforas go raibh an t-ioncam teaghlaigh iomlán os cionn threoirilnte LLF.
3. Tar éis dá mháthair bás a fháil rinne sé iarratas chuig BSIT ar íocaíocht LLF chun cabhrú leis na caiteachais sochraide a íoc. Diúltaíodh an t-iarratas ar an bhforas go raibh cuntas na sochraide íoctha an tráth a rinneadh an t-iarratas agus gur mheas BSIT nach raibh aon ghá eisceachtúil ann. Dúirt an gearánach go raibh air airgead a fháil ar íasacht óna dheartháir chun an bille a íoc agus go raibh caiteachais eile le híoc aige de dheasca bhás a mháthar.

I dteannta na gcinntí sin a ndearna sé agóid ina gcoinne, bhí ábhar éagóra eile ag an ngearánach mar gheall ar ghníomhartha BSIT. Ba ábhar crá dó é, agus ba chúis lena cheapadh go raibh BSIT ag feidhmiú go neamhchúramach, coinne othair sheachtraigh a chuir an t-ospidéal chuig a mháthair ceithre mhí tar éis di bás a fháil. Rinne sé gearán freisin nach bhfuair a mháthair cúram agus cóireáil chuí, dar leis, fad a bhí sí in Ospidéal Ginearálta Leitir Ceanainn nó tar éis di teacht amach as an ospidéal.

Rinne BSIT socrú go ndéanadh Speisialtóir Liachta Sláinte Poiblí seachtrach scrúdú ar na gearáin sin. Chinn an speisialtóir:

- go ndéanadh na hiarratais ar an gcithfholcadán agus ar an meaisín níocháin a

dhiúltú go cuí;

- go raibh easnaimh áirithe ann i ndáil le máthair an ghearánaigh a ligean amach as an ospidéal;
- gur cliseadh cumarsáide san ospidéal ba chúis leis an gcoinne othair sheachtraigh a eisiúint.

Níor nochtadh aon tuairim maidir leis an iarratas ar chaiteachais sochraide. Ghabh BSIT leithscéal ansin leis an ngearánach as na heasnaimh a luadh. Ach ní raibh sé sásta leis sin agus, dá bhrí sin, rinne sé gearán chuig m'Oifig.

Tar éis an cás a scrúdú bhí roinnt gnéithe den tslí inar dhéileáil BSIT leis an ngearánach nach raibh mé sásta leo. Chonacthas dom, ag féachaint don tsolúbthacht a ghabhann leis an Scéim Chúnamh Tithíochta do Dhaoine Scothaosta, go bhféadfaí an t-iarratas ar an gcithfholcadán a cheadú. Le linn breithniú a dhéanamh ar an iarratas ar an meaisín níocháin is léir nár cuireadh i gcuntas na cúinsí eisceachtúla sa teaghlach, is é sin le rá fear singil ag tabhairt aire dá thuismitheoirí a bhí tinn agus aosta, nó acmhainní airgeadais an iarratasóra (bhí íasacht á aisíoc aige i dtaca leis an gcostas a ghabh le deisiúcháin tí). Cé gur gabhadh leithscéal faoin tslí inar déileáladh le máthair an ghearánaigh agus faoin gcoinne othair sheachtraigh a eisiúint, níor tugadh aon aitheantas don éifeacht charnaitheach ar an ngearánach mar gheall ar na fadhbanna go léir a bhí ann nó don am a caitheadh agus don trioblóid a bhí ann le linn iarracht a dhéanamh na nithe seo a réiteach.

D'iarr mé ar BSIT an cás a athbhreithniú go hiomlán. D'iarr mé air freisin rud éigin a dhéanamh faoin gcrá a bhí ann don ghearánach agus faoin am a chaith sé agus faoi na hiarrachtaí a rinne sé le linn a chuid gearán a dhéanamh chuig an mBord. Tar éis pléití le BSIT chinn sé íocaíocht *ex gratia* £600 a thairiscint mar admháil i leith an ama, na hiarrachta agus na gcaiteachas a bhain lena ndéileálacha leis an mBord. Dhiúltaigh an gearánach do thairiscint BSIT. Tar éis an gearán a athbhreithniú go hiomlán nocht mé an tuairim go ndéanadh dochar don ghearánach mar gheall ar ghníomhartha BSIT roimh bhás a mháthar agus dá éis sin. Mheas mé gur ceart do BSIT rud éigin a dhéanamh mar aitheantas air sin agus mhol mé go mbeadh íocaíocht £1,000 leis an ngearánach ina leigheas cuí. D'aontaigh an Bord an íocaíocht sin a

dhéanamh. Ghlac an gearánach leis an réiteach sin ar an mbonn gur léirigh sé mo chuid tuairimí faoin ngearán agus go nglacfadh sé le mo chonclúidí neamhspleácha.

Maidir le gearán i gcoinne na gCOIMISINÉIRÍ IONCAIM, chinn mé nár cloíodh go leordhóthanach le dea-chleachtas riarachán, agus dá bhrí sin, go ndearnadh dochar don ghearánach. Ba é mo thuairim, sa chás áirithe seo, gurbh ionann leithscéal a ghabháil leis an ngearánach, mar aon le gealltanais go bhfeabhsófaí nósanna imeachta na gCoimisinéirí loncaim, agus leigheas sásúil.

D'éirigh an gearán as teagmhas a tharla i dteach tábhairne sa bhliain 1994 tráth a liomhnaítear go ndúirt Cigire Cánach rudaí maslacha faoi fhear gnó agus faoina ghnóthaí cánach. Mheas an fear gnó go raibh na rudaí sin clúmhillteach agus gurbh ionann iad agus sárú rúndachta. Ina dhiaidh sin, chuir sé tús le himeachtaí sibhialta i gcoinne an Chigire.

Roinnt mionna ina dhiaidh sin scríobh a atur nae chuig na Coimisinéirí loncaim chun gearán a dhéanamh faoin teagmhas seo. Ba é an chéad fhreagra a thug na Coimisinéirí loncaim, tar éis dhá mhí, ná nach raibh aon rud le rá acu faoin ábhar. De réir mar a tharla cúrsaí, d'éirigh an Cigire as a oifig leis na Coimisinéirí chun dul i mbun poist eile go gairid tar éis thráth déanta an ghearáin. Roinnt mionna ina dhiaidh sin scríobh na haturnaetha chuig na Coimisinéirí loncaim arís chun tuairisc iomlán a iarraidh faoin imscrúdú a bhí déanta acu ar an ngearán. Níor léir ó fhreagra na gCoimisinéirí loncaim cibé acu an ndearna siad nó nach ndearna siad imscrúdú. Ach dúradh ann nach raibh aon chúis acu chun a chreidiúint go raibh Alt 163 den Acht Cánach loncaim, i dtaca le rúndacht faisnéise pearsanta agus gnó a tugadh do na Coimisinéirí loncaim, sáraithe ag an gCigire. Tar éis do na haturnaetha fiosrúchán eile a dhéanamh fuarthas amach nár sheol na Coimisinéirí loncaim aon fhiosrúchán i dtaobh na liomhaintí.

Bhain an gearán a ndearna mise breithniú ina leith le mainneachtain fhollasach, ar thaobh na gCoimisinéirí loncaim, imscrúdú leordhóthanach a dhéanamh ar an ngearán a rinneadh thar ceann an fhir ghnó. Éisteadh an chaingean chúirte sibhialta, a d'éirigh as an teagmhas, sa bhliain 1999 agus dámhadh damáistí do mo ghearánach. (Níor pháirtí sa chaingean na Coimisinéirí loncaim.) Chinn

mé gur mhainnigh na Coimisinéirí loncaim imscrúdú leordhóthanach a dhéanamh ar an ngearán a bhí déanta; nár dhéileáil siad leis an ngearán ar shlí a bhí i gcomhréir le dea-chleachtas riaracháin; agus go raibh na mainneachtainí sin contrártha do na ceanglais a ghabhann le riarachán maith cothrom. D'aontaigh na Coimisinéirí leithscéal a ghabháil leis an bhfear gnó mar gheall air sin agus thug siad gealltanais domsa freisin go ndearnadh athchóiriú ar na nósanna imeachta sa réimse seo agus an cás áirithe seo a chur san áireamh.

Rinne mé breithniú an-chúramach dtaobh an mbeadh sé oiriúnach leigheas airgid a thabhairt freisin ó tharla go raibh dochar déanta don ghearánach dar liom. Is é an prionsabal a bhfaighim treoir uaidh i ndáil le leigheasanna i gcoinne ná gur ceart go ndéanfaí iarracht, más féidir, staid an ghearánaigh a athbhunú amháin is dá mba rud é nár tharla an beart a ndéantar gearán ina leith. Sa deireadh chinn mé gur leigheas sásúil é, in imthosca áirithe an cháis seo (lena n-áirítear caingean sibhialta i gcoinne an Chigire, ar chaingean ar éirigh léi), leithscéal agus gealltanais ó Chathaoirleach na gCoimisinéirí loncaim go gcuirfí feabhas ar nósanna imeachta laistigh den eagraíocht sin. Tá léiriú le fáil sa chás seo arís ar an gclaonadh atá ag comhlachtaí poiblí cur i gcoinne gearánach i gcás ina gceapann siad go bhféadfadh dlíthíocht éirí as an ngearán.

Rinne oibrítheoirí siopa caife gearán gur thug BORD SLÁINTE AN OIRTHIR (BSO) faisnéis mhícheart maidir le comhlíonadh na Rialachán Sláinteachais Bhia; bhí na hoibrítheoirí ag brath ar an bhfaisnéis sin agus thabhaigh siad costais airgid dá barr nach raibh siad ag súil leo. Ba é an leigheas sa chás seo ná cúiteamh as na costais airgid a tabhaíodh.

Sa chuid dheireanach den bhliain 1992 bhí ceannach an léasa ar áitreabh shiopa chaife á chur i gcrích ag na gearánaigh. Thuig siad ón díoltóir go raibh an t-áitreabh cláraithe leis BSO chun críocha na Rialachán Sláinteachais Bhia. Sular cuireadh an ceannach i gcrích, bhuaill siad le hOifigeach Sláinte Comhshaoil áitiúil (OSC) chun daingniú a lorg maidir leis an gclárúchán. Dhaingnigh BSO go raibh an clárúchán in ord agus lean na gearánaigh ar aghaidh leis an gceannach. Ach, i Meán Fómhair 1994, fuair na gearánaigh amach, d'ainneoin na faisnéise a thug BSO ag deireadh 1992, nach raibh an t-áitreabh cláraithe an tráth a ceannaidh an léas. Ina theanta sin, cé gur eisigh BSO

clárúchán sealadach an tráth sin, bhí clárúchán iomlán ag brath ar fheidhmiú liosta athruithe a bhí sonraithe ag an mBord.

Le linn na mblianta 1995 agus 1996 chuaigh na gearánaigh i mbun chomhlionadh na gceanglas clárúcháin. Bhí deacrachtaí ann i dtaca leis sin mar gur athruithe bonneagair a bhí ann i gcás roinnt de na hathruithe agus bhí toiliú an tiarna talún ag teastáil ina leith. Ag an am céanna, rinne siad gearán le BSO i ndáil leis an bhfaisnéis mhicheart a tugadh agus lorg siad cúiteamh i leith na gcostas breise a tabhaíodh de bhua brath ar fhaisnéis BSO. Sa bhliain 1997 rinne siad gearán le m'Oifige nuair a dhiúltaigh BSO glacadh le haon dlíteanas maidir leis an bhfaisnéis mhicheart. Ba é tuairim na ngearánach ná nach leanfaidís ar aghaidh le ceannach an léasa dá mbeadh a fhios acu nach raibh an t-áitreabh cláraithe i gceart. Ina theannta sin, sheachnóidís na costais airgid agus na costais eile a d'éirigh as na ceanglais chlárúcháin a cuireadh in iúl i Meán Fhómhair 1994. Nuair a rinne na gearánaigh teagmháil le m'Oifig dúirt siad go raibh siad ag súil go bhféadfaí caingean chúirte, agus na costais arda ba dhóigh a bheadh ann i gcaingean den sórt sin, a sheachaint.

Le linn an cás a scrúdú ní raibh mé in ann réiteach a fháil ar easaontas idir na páirtithe i dtaobh ar chuir BSO in iúl do na gearánaigh, ag an gcrúinniú sa chuid dheireanach de 1992, go raibh gá le roinnt beart feabhais a dhéanamh chun leanúint de na ceanglais chlárúcháin a chomhlionadh - agus cheap BSO gur chuir. Ach bhí mé sásta gur thug BSO faisnéis mhicheart maidir le clárúchán agus gur bhrath na gearánaigh ar an bhfaisnéis sin de mheon macánta. Mheas mé go ndearna botún BSO dochar do na gearánaigh, i dtéarmaí airgid agus i dtéarmaí an chur isteach a bhí ann dá bharr sin i dtaca le hoibriú a ngnó. Bhí cúiteamh airgid á lorg ag na gearánaigh ar an mbonn (a) nach ndéanfaidís an comhaontú léasa dá dtabharfaí BSO an fhaisnéis cheart, (b) gur thabhaigh siad costais nach rabhthas ag súil leo mar gheall ar na ceanglais chlárúcháin agus (c) ar fhoras cur isteach agus caillteanais i gcoitinne.

Ba é an cur chuige a bhí agam ná cúiteamh a lorg ar bhonn na n-iarmhairtí dochracha a bhí ann iarbhir de bharr bhotún BSO. Bhain sé sin, go príomha, leis na costais bhreise a tabhaíodh i leith na hathruithe a d'éiligh BSO a chur i gcrích. Mheas mé go mbeadh cúiteamh sa

réimse £5,000 - £6,000 réasúnach in imthosca an cháis. Bhí BSO sásta comhaontú leis sin ach mheas na gearánaigh go raibh gá le figiúr níos airde ná sin. Mar a tharla sé, mhol mé don dá thaobh go mbuailfidís le chéile agus iarracht a dhéanamh an cás a réiteach eatarthu féin. Bhuaill na páirtithe le chéile agus ina dhiaidh sin chuir siad in iúl dom go n-íocfadh BSO cúiteamh £7,000 ach sin faoi réir coinníollacha áirithe a bhí inghlactha ag na gearánaigh.

Tarlaíonn sé uaireanta go mbainfidh iarmhairtí an leighis a fhaightear i gcás áirithe le gach cás comhchosúil agus, le fírinne, tarlaíonn sé go ndéantar leasú ar an reachtaíocht iomchuí dá bharr. Sin é an rud a tharla i gcás dhá ghearán i gcoinne na ROINNE GNÓTHAÍ SÓISIALACHA, POBAIL & TEAGHLAIGH (RGSPT) i dtaca le Sochar Banchéile Thréigthe (SBT).

Rinne socrú leis an Acht Leasa Shóisialaigh, 1996 maidir le deireadh a chur le SBT ach amháin i gcás faighteoirí láithreacha a leanfadh den íocaíocht a fháil feadh ré theideal leanúnach na mná chuig an sochar. Cuireadh an socrú sin i bhfeidhm ar an 2 Eanáir 1997. Go luath sa bhliain 1997 chuir an bheirt ghearánach a leabhair íocaíochta SBT ar ais chuig an Roinn mar go raibh siad ag dul thar lear ar feadh cúpla mí chun cuairt a thabhairt ar dhaoine dá dteaghlaigh - ní raibh aon bhaint eile eathartu. Bhí a fhios ag an bheirt bhan nach mbeadh SBT iníoctha le linn aon asláithreachta ón Stát. Nuair a tháinig siad ar ais, i mí Iúil agus i mí Lúnasa faoi seach, rinne siad iarracht an SBT a fháil ar ais ach níor éirigh leo. Sa dá chás, dúirt an RGSPT gur scoir siad “de theideal leanúnach” a bheith acu ó tharla go raibh siad as láthair ón Stát; dá bhrí sin, rinneadh dífear don bheirt bhan nuair a cuireadh deireadh le SBT ar an 2 Eanáir 1997. Rinne an bheirt bhan agóid i gcoinne na gcinntí sin agus sa deireadh rinne siad gearán le m'Oifige.

Ní raibh a fhios ag ceachtar den bheirt ghearánach roimh ré gurbh ionann dul thar lear agus cailleadh buan an tSochair Banchéile Thréigthe. Le fírinne, dúirt duine amháin díobh gur chuir sí glao teileafóin ar an RGSPT sular imigh sí agus gur tugadh le fios di nach mbeadh aon fhadhb ann i dtaobh an sochar a athbhunú. Ach ba é an cheist ba thábhachtaí ná an raibh bonn maith dlíthiúil chun a chinneadh gurbh ionann asláithreachtaí shealadach ón Stát agus sárú ar thréimhse teidil leanúnaigh agus gur

choisc an asláithreacht sin an sochar a athbhunú. Ba léir go mbeadh faighteoir SBT dícháilithe chun íocaíochtaí a fháil le linn fhad na hasláithreachta; ach níor léir aon bhonn a bheith ann chun a chinneadh gurbh ionann dícháilliúchán den sórt sin agus sárú ar an tréimhse teidil leanúnaigh.

Mhaígh mé don Roinn nár déileáladh leis an gceist thábhachtach seo sa reachtaíocht agus, i gcomhthéacs asláithreachta sealadaí ón Stát, go raibh na cinntí a rinneadh míréasúnach. Ag éirí as an dá ghearán seo, agus as easpa socraithe shonraigh sa reachtaíocht, gheall an RGSPT go ndéanfaidís athscrúdú ar a polasaí sa réimse seo. Is é a tháinig as athbhreithniú polasaí na Roinne ná gur cinneadh, i gcás faighteoirí SBT, nach mbrisfí an tréimhse teidil leanúnaigh mar gheall ar asláithreacht ón Stát nach faide na 12 mhí. Dá bhrí sin, cé nach bhfaigheadh faighteoir SBT íocaíocht i leith aon tréimhse asláithreachta ón Stát, d'athbhunófaí SBT ar philleadh dóibh ar choinníoll nach mairfeadh an asláithreacht níos mó ná 12 mhí. Ar an mbonn sin tugadh SBT ar ais don bheirt ghearánach agus íocadh riaráistí cuí, is é sin le rá, tuairim is £7,500 agus £5,700 faoi seach. Chomh maith leis sin, cuireadh cinneadh polasaí na Roinne ar bhonn reachtúil de bhua Alt 23 den Acht Leasa Shóisialaigh, 1999. Sa tslí sin, cuireadh an leigheas a fuarthas don bheirt ghearánach isteach sa reachtaíocht ar mhaithe le cásanna eile den sórt sin a d'éireodh sa todhchaí.

Rachaidh gearán a bhaineann leis an ROINN COMHSHAOIL AGUS RIALTAIS ÁITIÚIL, agus a d'éirigh as éileamh ar aisíoc mótarachánach, chun tairbhe gach cás chomhchosúil sa todhchaí.

Goideadh gluaisteán mná as Gaillimh i mí an Mheithimh 1998. Ní bhfuarthas an gluaisteán ar ais agus rinné sí éileamh ar a cuideachta árachais sa ghnáthshlí. Chuir sí iarratas chuig an Oifig Mhótarchánach áitiúil ar aisíoc mótarachánach a bhí íoctha suas go Márta 1999. Fuair sí amach, de réir na nósanna imeachta a bhí leagtha síos ag an Roinn Comhshaoil agus Rialtais Áitiúil, nach mbeadh aisíoc iníoctha go dtí deireadh na tréimhse ar íocadh cáin ina leith (Márta 1999 sa chás seo). Chun a héileamh árachais a réiteach bhí uirthi úinéireacht an ghluaisteáin a aistriú chuig an gcuideachta árachais. Ach sa chás seo rachadh an t-aisíoc cánach, nuair a thabharfaí é sa deireadh, chuig an gcuideachta árachais mar nár cheadaigh na nósanna imeachta aisíoc a thabhairt d'aon

duine seachas an duine atá cláraithe mar úinéir. Mheas an bhean go raibh na nósanna imeachta sin éagothrom agus dolúbtha agus rinne sí gearán le m'Oifigse.

Ba léir gur ghníomhaigh an Oifig Mhótarchánach de réir treoracha ón Roinn agus de réir na rialachán iomchuí. Nuair a rinne mé teagmháil leis an Roinn d'admhaigh sí go raibh na nósanna imeachta éagothrom agus rinne sí socrú go n-íocfaí aisíoc mótarachánach leis an ngearánach. Chomh maith leis sin, d'eisigh an Roinn treoracha athchóirithe chuig gach oifig mhótarchánach á chur in iúl dóibh gur ceart aisíoc a thabhairt a luaithe is féidir tar éis iarratas a fháil i gcásanna den sórt seo. Ciallaíonn na nósanna imeachta nua go dtabharfar aisíoc mótarachánach d'úinéir cláraithe an ghluaisteáin ag tráth an iarratais seachas do chuideachta árachais a fhaigheann úinéireacht ar an ngluaisteán sa deireadh. Sa tslí sin, mar gheall ar an leigheas a baineadh amach sa chás áirithe seo, tá feabhas ginearálta tagtha ar nósanna imeachta rud a rachaidh chun tairbhe gach cáis den sórt seo sa todhchaí.

I roinnt cásanna is léir gur cúiteamh airgid an leigheas ceart má tá an duine lena mbaineann le cur ar ais sa staid ina raibh sé/sí amháin is dá mba rud é nár tharla an teagmhas a ndéantar gearán ina leith. Is cás é seo inar coimeádadh teidil chun íocaíochtaí airgid siar nó inar cuireadh moill le híocaíochtaí thar thréimhse fhada nó inar ró-íocadh cáin ioncaim thar thréimhse áirithe agus nár tugadh aisíoc.

Tá scéim fhoirmiúil i bhfeidhm ón mbliain 1986 i leith le haghaidh cúiteamh a thabhairt i gcás ina ndéantar moill a chur le híocaíochtaí leasa shóisialaigh. Bunaíodh an scéim sin tar éis gearáin áirithe chuig m'Oifig an tráth sin. Íocfaidh an Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh (RGSPT) cúiteamh i leith caillteanais cumhachta ceannaigh i gcás inarbh í féin amháin ba chúis leis an moill a bhain leis an íocaíocht a dhéanamh nó inarbh í ba mhó ba chúis leis an moill sin. Glacann an RGSPT leis gur ceart di féin cásanna lena mbaineann an scéim a shainnithint agus cúiteamh a íoc as a stuaim féin. Le fírinne, d'aontaigh an RGSPT le moladh uaimse gur ceart di cúiteamh breise a íoc mar gheall ar mhoill i dtaca le cúiteamh a íoc! Bhain an cás sin le fear ar íocadh riaráistí ocht mbliana leis sa bhliain 1996 maidir le Pinsean Easláine ach nár íocadh cúiteamh leis faoin scéim. Fuair sé amach sa bhliain 1998 gur cheart cúiteamh a bheith faighte aige agus, sa deireadh, tugadh beagnach £4,000 dó. Ba cheart an £4,000 sin a bheith

íoctha sa bhliain 1996, ar ndóigh, agus, dá bhrí sin, d'íoc n RGSPT £112 breise leis mar chúiteamh as an moill a bhain leis an £4,000 a íoc.

D'íoc an Roinn Oideachais agus Eolaíochta cúiteamh freisin i roinnt cásanna ina ndearnadh deontais nó scoláireachtaí ardoideachais a dhiúltú go héagórach (féach Leathanaigh 68 agus 78).

Sa bhliain 1998/9 dhéileáil mé le dhá ghearán chomhchosúla a bhain le moileanna i dtaca le hiocaíochtaí aoisliúntais a thabhairt do sheirbhísigh phoiblí a bhí ar scor. Sa chéad chás, rinne Comhairle Chontae Fhine Gall moill os cionn míosa i dtaca le cnapshuim a íoc. Ghlac an Chomhairle leis go ndeachaigh an mhoill chun tairbhe di agus d'aontaigh sí cúiteamh £287 a íoc i leith mhoill 34 lá i dtaca leis an iocaíocht a dhéanamh. Sa dara cás, a bhain le Bord Sláinte an Oirthuaiscirt, fuair fostaí ar scor amach go raibh a cnapshuim agus a phinsean gann ar feadh dhá bhliain. Í dteanta na riaráiste a bhí dlite a íoc, d'aontaigh an Bord cúiteamh £635 a íoc mar gheall ar an gcaillteanas a bhí ann. Sa dá chás sin, bhí an cúiteamh bunaithe ar an ráta úis infheistíochta a bhí ar fáil an tráth sin.

Ag éirí as cáis áirithe inar tharla moill i dtaca le hioc sochair i mBord Sláinte an Oirthir (BSO) sa bhliain 1998, mhol mé gur ceart dó scéim a chur ar bun a bheadh ar aon dul le scéim na Roinne Gnóthaí Sóisialacha, Pobail agus Teaghligh. D'íoc BSO cúiteamh sa chás áirithe seo agus d'aontaigh sé freisin go ndéanadh na hocht mbord sláinte go léir tabhairt isteach scéime cúitimh a bhreithniú ag leibhéal náisiúnta. D'aontaigh na boird air sin go gairid ina dhiaidh sin agus dréachtaíodh scéim náisiúnta. I láthair na huaire, tá na boird ag fanacht le cead ón Roinn Airgeadais chun an scéim sin a chur i bhfeidhm.

Os a choinne sin, diúltaíonn na Coimisinéirí Ioncaim cúiteamh a íoc i leith cailleanais luacha i gcás ró-íocaíochtaí cánach ioncaim. Ceanglaíodh ar na Coimisinéirí Ioncaim i líon beag cinntí cúirte ús a íoc i gcásanna den sórt sin. Ach déanann siad an argóint go mbeadh údarás sonrach reachtúil ag teastáil chun cúiteamh a íoc i ngach cás den sórt sin. Le firinne, bhí mé i dteagmháil go tráthrialta leis na Coimisinéirí Ioncaim faoin ábhar seo agus bhí tuairisc mhionsonraithe i mo Thuarascáil Bhliantúil do 1996 i dtaobh an ábhair. Is cúis aiféala nach bhfuil aghaidh tugtha air fós agus, dá bhrí

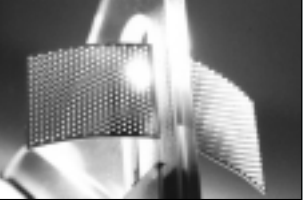
sin, tá imscrúdú á dhéanamh agam ar ocht ngearán ar leithligh faoin ábhar seo i gcoinne na gCoimisinéirí Ioncaim.

Modhanna Oibre

Tá solúbthacht ina saintréith riachtanach de chur chuige m'Oifige. Áirítear air sin an cumas chun ceist a shainaithint agus a shaothrú fiú amháin gan í a bheith tógtha go sonrach ag an ngearánach. Léiríonn an gearán seo a leanas, a bhaineann leis an ROINN OIDEACHAIS AGUS EOLAÍOCHTA (ROE), an cur chuige sin.

Bhain an gearán a rinneadh i gcoinne ROE le measúnú ar acmhainn chun críocha Deontais Ardoideachais cé go raibh an mac léin, faoin am sin, tar éis cúrsa sé bliana i leigheas a chríochnú i gCorcaigh. Roinnt mionna tar éis dom an scrúdú a thosú, rinne an Teachta Dála, a chuir an gearán chugam thar ceann an mhic léinn, litir a bhí faighte ó mháthair an mhic léinn a chur ar aghaidh. Bhain an litir sin go príomha leis an measúnú acmhainne ach luadh inti, go fánach, go ndearnadh idirdhealú in aghaidh a hiníne roimhe sin nuair nach raibh sí in ann an Scoláireacht "Trí Ghaeilge" a fháil. [Is scoláireacht í sin atá ar fáil do mhic léinn a fuair oideachas dara leibhéal trí Ghaeilge agus a raibh beartaithe acu, an tráth sin, staidéar a dhéanamh ar chúrsa as liosta cúrsaí ceadaithe i gColáiste na hOllscoile, Gaillimh (COG)]. Luaigh an mháthair nach raibh leigheas ar liosta na gcúrsaí ceadaithe chun críocha na Scoláireachta nuair a thosaigh a hiníon ar an ollscoil sa bhliain 1991 (ach go raibh sé ar an liosta anois). Roghnaigh an iníon staidéar a dhéanamh ar leigheas i gCorcaigh a bhí níos gaire don bhaile mar gur thuig sí nach mbeadh an Scoláireacht "Trí Ghaeilge" le fáil dá ndéanadh sí staidéar ar leigheas i nGaillimh.

Bhí a fhios ag m'Oifig, mar gheall ar ghearán eile (féach Tuarascáil Bhliantúil 1995, L. 55), go raibh neamhréireachtaí ann thar na blianta i dtaca le riaradh na scéime scoláireachta seo. Bhí a fhios againn, ach go háirithe, gur tugadh scoláireachtaí do mhic léinn a raibh leigheas á dhéanamh acu i nGaillimh cé nach raibh leigheas liostaithe mar chúrsa ceadaithe i COG. Ba léir gur ghlac an mac léin áirithe seo leis, go réasúnach, nach raibh leigheas san áireamh sa liosta cúrsaí ceadaithe i COG agus, dá bhrí sin, nach dtiocfadh léi leas a bhaint as an scoláireacht chun staidéar a dhéanamh ar leigheas i

nGaillimh. Go praiticiúil, dá rachadh sí chuig an ROE faoin ábhar is dócha go bhfaigheadh sí scoláireacht cé nach raibh leigheas ar an liosta cúrsaí ceadaithe. Le fírinne, ba léir go raibh dochar déanta i gcás an mhic léinn seo ó tharla nárbh eol di go raibh riail neamhscríofa ann i dtaobh na scéime scoláireachta.

Mheas mé go raibh sé mícheart gur chaill an mac léinn seo scoláireacht measartha mór, thar sé bliana, mar gur ghlac sí leis na rialacha do scoláireachtaí mar a bhí siad scríofa síos. Go hámharch, ghlac an ROE leis an seasamh sin agus chinn sí ar thairbhe na scoláireachta a thabhairt di cé go ndearna sí staidéar i gColáiste na hOllscoile, Corcaigh, seachas i nGaillimh. D'íoc an ROE na riaráistí scoláireachta leis an mac léinn, is é sin le rá, suim £10,319 mar aon le suim bhreise £1,273 mar chúiteamh as an moill a bhain leis an scoláireacht a thabhairt.

Uaireanta is leor scéala a fháil faoi thaithí gearánaigh amháin chun a thuiscint go bhfuil fadhb ghinearálta ann a fhearann ar a lán daoine eile. Tá sé de chumas ag m'Oifig bogadh ó scrúdú a dhéanamh ar ábhar ar leith chuig scrúdú níos forleithne a dhéanamh i dtaobh an bhfuil an fhadhb sin ag déanamh dochair do dhaoine eile. Sa Tuarascáil Bhliantúil anuraidh thug mé sonraí i dtaobh cáis áirithe a bhain le Comhairle Chontae na Mí agus ina leanadh d'íocaíochtaí iasachta tí ar feadh i bhfad tar éis an iasacht a bheith íoctha go hiomlán. Mar gheall ar an gcás amháin sin rinne mé imscrúdú ar an méid a d'fhéadfadh an earráid chéanna a bheith ag tarlú in údaráis áitiúla eile. Foilseofar an tuarascáil faoin imscrúdú níos forleithne sin ar ball beag; taispeánfaidh sí go raibh an cleachtas, a tháinig chun solais sa ghearán i gcoinne Comhairle Chontae na Mí, forleathan i measc na n-Údarás i gcoitinne agus gur choimeádadh suimeanna substaintiúla de ró-íocaíochtaí ar iasachtaí. Le linn 1999, mar gheall ar ghearán i gcoinne CHOMHAIRLE CHONTAE UÍBH FHAILÍ, sainaithníodh fadhb i dtaca le córais inmheánacha rialaithe airgeadais a d'fhéadfadh a bheith ann freisin in údaráis áitiúla eile.

Fuair an gearánach iasacht ón gComhairle chun teach nua údaráis áitiúil a cheannach sa bhliain 1979. Mar cheannaitheoir tí nua céaduaire bhí sé i dteideal deontas £1,000 a fháil ón Roinn Comhshaoil. Thuig sé gur íoc an Roinn an deontas sin go díreach leis an gComhairle agus go laghdófaí méid na hiasachta agus na n-aisíocaíochtaí

dá réir sin. Sa bhliain 1998 d'iarr an gearánach daingniú á rá gur íocadh an £1,000 agus gur creidiúnáíodh lena chuntas iasachta é. Dhaingnigh an Roinn gur íocadh an deontas leis an gComhairle ach ní raibh aon taifead ag an gComhairle i dtaobh é a fháil. Is ag an am sin a rinne sé gearán le m'Oifigse.

Tar éis mionscrúdú a dhéanamh ar a taifid, dhaingnigh an Chomhairle sa deireadh go bhfuair sí an deontas. Ach le linn ríomhairiú a dhéanamh ar a cuid cuntas iasachta sa bhliain 1988, fágadh an íocaíocht £1,000 ar lár agus bhí na haisíocaíochtaí ina dhiaidh sin bunaithe ar mhéid iomlán na hiasachta bunaidh. B'ionann sin is a rá go raibh ró-íocaíocht £1,195 íoctha ag an bhfear lena chuntas iasachta sa tréimhse 1988 go 1999. D'aisíoc an Chomhairle an ró-íocaíocht sin agus cheartaigh sí an taifead i leith chuntas iasachta an ghearánaí. Chinn an Chomhairle í féin go bhféadfadh sé gur tharla botún den tsamhail chéanna i gcásanna eile den sórt sin agus thug siad faoi na cásanna sin a sheiceáil. Mar gheall ar an tseiceáil a rinne an Chomhairle, thángthas ar 13 chás eile go nuige seo. I gceann amháin de na cásanna seo b'ionann an méid a ró-íocadh ar an iasacht agus suim £4,306.

Tá mé ag leanúint ar aghaidh le mo chuid fiosrúcháin le Comhairle Chontae Uíbh Fhailí i dtaobh conas go díreach a tharla an fhadhb seo agus, freisin, d'fhonn figiúr cinnte a aimsiú don líon cásanna atá i gceist. Tá ceist ghaolmhar ann, a tháinig chun cinn i gcás ceann amháin de na 13 chás a sainaithníodh go nuige seo, is é sin le rá, an ceart don Chomhairle cúiteamh éigin a íoc i leith na míríomhaireachta a rinne sí i dtaca leis na haisíocaíochtaí iasachta. Agus, ina theannta sin, ó tharla go bhféadfadh sé gur tharla botúin den tsamhail chéanna in údaráis áitiúla, d'iarr mé ar an Roinn Comhshaoil agus Rialtais Áitiúil a chinntiú go ndéanfaidh gach údarás áitiúil seiceáil mhaith ar a dtaifid chun aon chásanna den sórt seo a shainaithint.

Bíonn ar m'Oifig, uaireanta, forbairt a dhéanamh ar an argóint ar mian leis an ngearánach a dhéanamh agus an argóint sin a chur i bhfriotal. Léirítear an pointe sin sa ghearán seo a leanas i gcoinne na ROINNE GNÓTHAÍ SÓISIALACHA, POBAIL & TEAGHLAIGH (RGSPT) ina dtógtar ceisteanna maidir le rialacháin slándála sóisialaí an Aontais Eorpaigh a chur i bhfeidhm in Éirinn.

Tá an gearánach agus a chéile ina náisiúnaigh de bhallstát eile den AE ach tá cónaí orthu in Éirinn le tamall de bhlianta. Tá an bhean éagumasaithe agus ní mór dá fear céile leibhéal ard cúraim a thabhairt di. Ba é an t-aon fhoinsé ioncaim a bhí ag an lánúin ná íocaíocht mhíchumais slándála sóisialaí leis an mbanchéile óna dtír féin. I mí na Nollag 1993 chuir an fear céile iarratas chuig an RGSPT ar an Liúntas Cúramóra ach níor éirigh leis an iarratas mar go ndearnadh ioncam a bhanchéile a mheasúnú ina aghaidh. Rinne sé achomharc maidir leis an gcinneadh sin ach níor éirigh leis agus níor éirigh le hiarratas eile ina dhiaidh sin ach oiread. Sa deireadh, i mí an Mheithimh 1995, tar éis scaoileadh a dhéanamh ar na rialacha don triail acmhainne, cháilligh sé i gcomhair ráta laghdaithe Liúntais Cúramóra. Ach lean sé den agóid i gcoinne bhailíocht na ndíoltuithe roimhe sin agus rinne sé gearán le m'Oifige sa bhliain 1996.

Rinneadh tagairt sa litir ghearán, ar mhodh ginearálta, do rialacháin slándála sóisialaí an AE agus don tuairim gur ceart go bhfaighidh saoránaigh AE a chónaíonn lasmuigh dá dtír féin an chóiréil chéanna, i dtaca le cúrsaí slándála sóisialaí a fhaigheann saoránaigh na tíre ina bhfuil cónaí orthu. Dá mbeadh a bhean easlán ag fáil íocaíochta slándála sóisialaí Éireannaí dhéanfaí í a fhágáil ar lár ar fad le linn measúnú a dhéanamh i leith Liúntais Chúramóra. De réir an ghearánaigh, bhí ceanglas ann i ndlí slándála sóisialaí AE gur ceart déileáil leis an íocaíocht míchumais lena bhean óna dtír féin (a bhí níos mó ná an íocaíocht in Éirinn) sa tslí chéanna ina ndéileálfai le íocaíocht Éireannach i.e. is ceart é a fhágáil ar lár ar fad i dtaca leis an triail acmhainne. Dúirt sé gur cás é seo ina raibh tosaíocht ag dlí an AE thar dhlí baile na hÉireann. Rinne sé gearán go ndearnadh gach duine a bhí bainteach leis an ábhar neamhshuim den argóint sin.

Tar éis scrúdú a dhéanamh, ní raibh aon fhianaise ann go ndearna an RGSPT ná an Oifig Achomharc aird mhionsonraithe ar an argóint i dtaobh dhlí an AE. Os a choinne sin, ba léir nár cuireadh an argóint ina láthair go hiomlán ná nár tugadh tacaíocht iomlán ina leith. Mheas mise go raibh dealramh leis an argóint AE agus gur ceart é a scrúdú tuilleadh. Tar éis an t-ábhar a bhreithniú ba léir go bhféadfadh sé go raibh an fhoráil in Achtanna Leasa Shóisialaigh na hÉireann, lena ndéantar íocaíochtaí slándála sóisialaí na hÉireann a eisiamh (ach nach ndéantar amhlaidh i gcás íocaíochtaí slándála sóisialaí ó thíortha eile) ón triail acmhainne don Liúntas Cúramóra -

sa tslí ina gcuirtear an fhoráil sin i bhfeidhm ar a laghad - contrártha don fhoráil Eorpach iomchuí maidir le slándáil shóisialach i.e. Airteagal 3 de Rialachán CE 1408/71. Ceanglaítear le hAirteagal 3.1 go mbeidh daoine a chónaíonn i gcríoch ceann amháin de na Ballstáit lena mbaineann an Rialachán seo faoi réir na n-oibleagáidí céanna, agus go mbeidh na tairbhí céanna acu, faoi reachtaíocht aon Bhallstát atá ar náisiúnaigh nó ag náisiúnaigh an Stáit sin.

Mheas mé gurbh ionann eisiamh ioncaim ó fhoinsé slándála sóisialaí Éireannaí ón triail acmhainne agus idirdhealú indíreach in aghaidh náisiúnach AE eile nach dóigh dóibh, sa chuid is mó cásanna, a bheith ag fáil íocaíochtaí den sórt sin. Dá réir sin, dúirt mé leis an RGSPT go raibh cás maith ann chun a chreidiúint go raibh sárú déanta ag an bhforáil Éireannach ar Airteagal 3 den Rialachán. Idir Bealtaine 1997 agus Meitheamh 1999 bhí an t-ábhar seo á phlé agam leis an RGSPT. Baineann cuid den mhoill sin le castacht na gceisteanna a tháinig chun cinn lena n-áirítear an raibh an gearánach ina dhuine a tháinig faoi réim an rialacháin AE. San idirlinn, réitigh an Acht Leasa Shóisialaigh, 1998 an t-ábhar ar bhonn reatha. Rinne socrú leis gurb é a tharlóidh i gcás céile cúramóra a bheith ag fáil íocaíochta slándála sóisialaí ó bhallstát eile, ar íocaíocht í ar a dtugtar Pinsean Easláine in Éirinn, ná go ndéanfar neamhshuim, le linn na trialach acmhainne do Liúntas Cúramóra, de mhéid den íocaíocht sin atá comhionann le ráta uasta Pinsean Seanaoise Ranníocach na hÉireann. Ciallaíonn sé sin nach bhfuil aon idirdhealú ann a thuilleadh i bhfabhar cásanna ina bhfuil íocaíocht Éireannach ag an gcéile thar chásanna ina bhfuil íocaíocht ann ó bhallstát eile. Ach bhí teideal an ghearánaigh don tréimhse roimh Mheitheamh 1998 le réiteach fós.

I mí an Mheithimh 1999 chuir an RGSPT in iúl dom gur ghlac sí leis anois, ar bhonn comhairle dlí, gurb ionann an cleachtas a ndearnadh gearán ina leith agus sárú ar Airteagal 3 de Rialachán CE 1408/71. Bhí ceartúchán déanta ar an sárú sin san Acht Leasa Shóisialaigh, 1998, ach bhí an gearánach i dteideal riaráistí Liúntais Chúramóra siar go mí na Nollag 1993. B'ionann na riaráistí sin agus £2,360 agus d'íoc an RGSPT cúiteamh freisin mar gheall ar an moill maidir leis an íocaíocht sin a dhéanamh.

I gcás roinnt gearánach ní éiríonn leo ina ndéileálacha le comhlacht poiblí mar nach dtuigean siad go bhfuil gá le cineál áirithe fianaise chun tacú lena gcásanna. Nuair a shroicheann gearán den sórt sin m'Oifig d'fhéadfadh sé gurb é an príomhrud a dhéanaim ná comhairle a thabhairt don ghearánach faoin tslí is fearr chun an cas a chur i láthair an chomhlachta phoiblí lena mbaineann. Le cúpla bliain anuas bhí a lán samplaí de sórt sin ann a bhaineann, ach go háirithe, le pinsinéirí nár éiligh a bpinsean in am agus a chaill riaráistí móra pinsin dá bharr sin. Sampla amháin den sórt seo atá sa ghearán seo a leanas a rinneadh i gcoinne na ROINNE GNÓTHAÍ SÓISIALACHA, POBAIL AGUS TEAGHLAIGH (RGSPT).

Rinneadh an gearán thar ceann mná scothaosta ar chóir éileamh a bheith déanta aici ar Phinsean Seanaoise Ranníochach sa bhliain 1980 ach nach ndearnadh éileamh ina leith go dtí an bhliain 1996. Tugadh an pinsean di agus íocadh riaráistí sé mhí. De réir chleachtas an RGSPT an tráth sin, níor íocadh riaráistí siar go 1980. Dúirt teaghlach na mná nár éiligh sí an pinsean sa bhliain 1980, ná sna blianta ina dhiaidh sin, mar go raibh sí tinn le tamall fada agus, i dteannta cúinsí trámatacha baile, gurbh ionann sin is a rá nach raibh sí in ann a cuid gnóthaí a bhainistiú. Ba é an chomhairle a thug m'Oifig dá teaghlach ná focaíocht na riaráistí a lorg faoi théarmaí socraithe seachreachtúla a chuireann i gcuntas aon mhoill a bhaineann le pinsean a éileamh ar moill í a tharlaíonn mar gheall ar éagumas liachta. Mar thacaíocht le héileamh den sórt sin, mhol m'Oifig gur ceart fianaise mhionsonraithe liachta a lorg ó dhochtúir an phinsinéara.

In am trátha, scríobh dochtúir an phinsinéara tuairisc mhionsonraithe liachta inar cuireadh síos ar réimse tinneas ainsealach arbh iad ba chúis, dar leis, le luathmheath mór feasa agus le laghdú mór intleachta agus cuimhne. Thagair an dochtúir freisin do na cúinsí deacra sa bhaile mar ghné iomchuí den staid ina raibh sí. Ach ba é freagra na RGSPT air sin ná gurbh é tuairim a comhairleora liachta, tar éis an fhianaise liachta a cuireadh ar fáil a bhreithniú, nach raibh an pinsinéir chomh héagumasaithe sin nach raibh sí in ann pinsean a éileamh in am. Bhí iontas orm faoin tuairim sin ag féachaint don fhianaise láidir a bhí ag an bpinsinéir óna dochtúir, ó tharla nár bhuail comhairleoir liachta na RGSPT leis an bpinsinéir riamh agus ó tharla nár ghlac an comhairleoir liachta nó an RGSPT le moladh an dochtúra go rachfaí i dteagmháil leisean dá mbeadh aon sonraí eile ag teastáil.

Tar éis comhad na RGSPT a scrúdú fuair mé amach go raibh tuairim an chomhairleora liachta bunaithe, go feadh méid áirithe, ar pháirteachas an phinsinéara ina gnó beag le linn cuid den tréimhse lenar bhain tuairisc an dochtúra. Ba é an tuiscint a bhí ann ná gur dócha go bhfuil duine atá in ann obair a dhéanamh in ann a ghnóthaí nó a gnóthaí a bhainistiú. D'fhéadfadh sé, i gcoitinne, go bhfuil an tuiscint sin réasúnach ach ní gá go mbeadh sí bailí i ngach cas ar leith. Le fírinne, ghlac an RGSPT féin leis, i líon cásanna ar leithligh, go raibh daoine ar éirigh leo leanúint de bheith i bhfostaíocht éagumasach, ag an am céanna, i dtaca lena ngnóthaí a bhainistiú. Sa chás áirithe seo, mheas an teaghlach nach raibh an pinsinéir i mbun a gnó ach go hainmniúil sna blianta deireanacha a raibh an gnó ann agus go bhrath sí go hiomlán ar fhostaithe chun é a bhainistiú di.

Nuair a rinne an teaghlach teagmháil leis an RGSPT i dtosach báire dúirt siad nach raibh an pinsinéir in ann a bheith ina cónaí léi féin ar feadh an chuid is mó den tréimhse (1980 - 1996) lenar bhain na riaráistí. Luaigh an teaghlach go raibh sí ina cónaí i dtithe altranais ó 1984 i leith. Ní dhearna an RGSPT aon ní faoin raiteas sin riamh agus ní raibh aon ní déanta ag an teaghlach chun é a fhíorú nó chun scrúdú a dhéanamh faoina thábhacht. Mhol mé don teaghlach gur cheart go mbeadh cas níos láidre ann i dtaca le hioc riaráistí dá bhféadfaí an méid sin a fhíorú agus dá gcuirfí an fíorú sin leis an bhfianaise liachta. In am trátha thug an teaghlach fianaise ar aird ar chónaí an phinsinéara i dtithe altranais éagsúla agus, ina theannta sin, bhí sonraí acu faoi sealanna a bhí caite aici san ospidéal idir 1979 agus 1993. D'fhéach an RGSPT ar an gcás arís agus, mar gheall ar an bhfianaise nua seo, chinn siad riaráistí pinsin a dheonú ó mhí Eanáir 1984, eadhon, ón dáta a chuaigh an pinsinéir isteach i dteach altranais. B'ionann na riaráistí sin agus beagnach £31,000 (agus íocadh méid £4,800 ar leithligh i mí na Nollag 1998 de réir socruithe ginearálta maidir le cuid de riaráistí pinsin gan íoc a íoc i gcásanna "éileamh déanach" den sórt seo).

Caibidil a Trí

Cásanna Roghnaithe agus Ceisteanna Ginearálta

Tá réimse na bhfreagrachtaí atá ar chomhlachtaí poiblí ollmhór agus dá réir sin is ollmhór an scóip atá ann do ghearáin chuig m'Oifig mar gheall ar chomhlíonadh na bhfreagrachtaí sin. Gach bliain bíonn ceisteanna nua ann in éineacht leis na hearnálacha seanbhunaithe gearán. Sa chaibidil seo, leagaim amach sonraí faoi chásanna ar déileáladh leo le linn 1999 ar chásanna iad lena mbaineann ceisteanna spéisiúla maidir leis an dlí agus/nó maidir le dea-chleachtas riaracháin. Ní raibh aon tagairt i dTuarascálacha Bliantúla le tamall de bhlianta do roinnt de na ceisteanna seo, mar shampla cearta slí poiblí a chosaint nó deacrachtaí a bhaineann le fógraí faoi chead pleanála; i gcás roinnt cásanna eile, bíonn siad ann ó bhliain go bliain, mar shampla, fadhbanna maidir le riaradh na Scéime Deontais Ardoideachais nó fadhbanna maidir le híocaíochtaí ceannsráithe éagsúla le feirmeoirí.

tá réimse na
bhfreagrachtaí
atá ar
chomhlachtaí
poiblí ollmhór

I gcás gníomhartha comhlachta phoiblí, ní mór dóibh a bheith údaraithe go soiléir sa reachtaíocht nó sna rialacha iomchuí. Le firinne, is ionann gníomhartha a dhéantar gan údarás cuí agus mí-úsáid cumhachta.

An Roinn Oideachais agus Eolaíochta

In dhá chás ar leithligh rinne daoine gearán gur diúltaíodh Deontais Ardoideachais dá leanaí i leith bliana inar tharla sé go raibh a n-ioncam iarbhir laistigh den teorainn atá ann chun cáiliú do dheontas. Sa dá chás bhí tuismitheoir, a bhí dífhostaithe roimhe sin, tar éis fostaíocht a fháil agus dá bharr sin tharla méadú ar ioncam na dtuismitheoirí. Ach, in ionad cáilitheacht a chinneadh faoi threoir ioncam iarbhir na dtuismitheoirí don bhliain, rinne an Roinn ioncam barúlach a mheasúnú a bhí bunaithe ar an méid a bheadh ann i gcás an tuismitheoir a bheith i bhfostaíocht ar feadh bliana iomláine. D'fhág an t-ioncam barúlach sin go raibh ioncam na dtuismitheoirí os cionn na teorann ioncaim sa dá chás. Ach bhí an t-ioncam iarbhir sa dá chás faoi bhun na teorann ioncaim. Ní nach ionadh ba ábhar éagóra an cur chuige sin do na tuismitheoirí lena mbaineann agus rinne siad gearán le m'Oifigse.

Dúirt an Roinn gurbh é an polasaí é, i gcásanna ina dtarlaíonn méadú ar ioncam ar méadú é ar dóigh dó a bheith buan, go ndéantar an t-ioncam seachtainiúil níos airde a "bhliantúlú" agus an measúnú dá thoradh sin a chur i bhfeidhm don bhliain lena mbaineann. Ní luaitear an polasaí sin sna doiciméid a bhaineann leis an scéim dheontas. Ach dúirt an Roinn go leantar de chleachtas den tsamhail chéanna i gcás ina dtarlaíonn laghdú ar ioncam agus go dtéann an cleachtas chun tairbhe mac léinn sna cásanna sin. Mar shampla, i gcás ina dtagann tuismitheoir chun bheith dífhostaithe i gcúrsa bliana, agus inar mó an t-ioncam iarbhir don bhliain sin ná an teorainn ioncaim, déantar ioncam barúlach atá bunaithe ar an ioncam bliantúlaithe "nua" (ar íocaíocht leasa shóisialaigh é de ghnáth) a chur i bhfeidhm agus téann sé sin chun tairbhe an mhic léinn de ghnáth.

Is cinnte go dtacaím le solúbthacht a chur i bhfeidhm i gcás é sin a bheith ar mhaithe le mic léinn agus i gcás ina meastar an toradh a bheith cothrom i gcoitinne. Ach mheas mé nach raibh toradh na gcásanna seo cothrom nó nach raibh sé de réir na rialacha a bhí foilsithe i leith na scéime deontas. I ndiaidh an t-ábhar a phlé, d'aontaigh

an Roinn na cásanna a chinneadh faoi threoir an ioncaim iarbhir seachas faoi threoir ioncaim bharúlaithe. Is é a tharla dá bharr sin ná gur deonaíodh deontais sa dá chás. D'aontaigh an Roinn freisin éirí as an gcleachtas tríd a ndéantar bliantúlú ar mhéadú ar ioncam i gcás ina dtarlaíonn athrú dearfach ar ioncam tuismitheoirí. Ach leanfaidh sí de bhliantúlú a dhéanamh ar ioncam i gcás ina dtarlaíonn athrú diúltach d'fhonn tairbhe a thabhairt do mhic léinn san earnáil sin.

Bord Sláinte an Oirthir

Is ceart scéim náisiúnta, atá bunaithe ar reachtaíocht phríomha agus atá á riaradh ar bhonn réigiúnach, a riaradh sa tslí chéanna ar fud na tíre. Is é a éiríonn as athruithe réigiúnacha ar riaradh scéimeanna náisiúnta ná neamhréireacht agus éagthroime.

Rinne fear iarratas faoin scéim aisiocaíochta drugaí (SAD) ar aisiocaíocht i leith costas a tabhaíodh ar mheaisín ocsaigine a fháil ar cíós. D'inis Bord Sláinte an Oirthir (BSO) dó nach raibh costais den sórt sin clúdaithe faoin SAD ach go bhféadfadh sé go mbeadh sé in ann cúnamh airgid a thabhairt faoi scéim ar leithligh dá mbeadh íoc na gcostas sin ina chúis le cruatan airgeadais. Bheadh gá le triail acmhainne a dhéanamh chuige sin. Ní raibh an t-iarratasóir sásta leis sin mar gur chreid sé gur chlúdaigh an SAD - nach bhfuil triail acmhainne ann ina leith - an cineál seo cáis.

Nuair a rinne an fear seo gearán le m'Oifigse, dúirt sé go raibh an costas a ghabhann le meaisín ocsaigine a fháil ar cíós clúdaithe ag SAD i gceann amháin ar a laghad de na boird sláinte. Rinne sé gearán á rá go rabhthas ag déileáil leis [ag BSO] ar shlí ba lú fabhar ná mar a bhí amhlaidh i gcás duine i gcúinsí comhchosúla a bhí ina chónaí i gceantar boird sláinte eile. Sheiceáil mé an cleachtas sna boird sláinte go léir eile agus fuair mé amach go raibh an ceart ag an ngearánach; chlúdaigh gach ceann díobh an costas a bhain le meaisín ocsaigine a fháil ar cíós faoin scéim aisiocaíochta drugaí. Le firinne, dhéileáil m'Oifig le gearáin den tsamhail chéanna roimhe sin agus cinneadh an tráth sin gur fearas liachta atá clúdaithe leis an Acht Sláinte, 1970 meaisín ocsaigine a fhaightear de bhun oidis ó lia-chleachtóir cláraithe. Is léir go raibh an SAD beartaithe chun costais leanúnacha fearas liachta a chlúdach. Ba iontach an rud é go raibh BSO ag cur costais den sórt sin san áireamh, mar ba cheart, in éilimh ar

aisíocaíochtaí chomh fada siar le 1985 nuair a bhí cúis ag m'Oifig fiafraí a dhéanamh i dtaobh na ceiste seo.

Tar éis an t-ábhar a phlé, ghlac BSO leis gurbh ionann meaisín ocsaigine a fháil ar cíos agus costas liachta a bhí cáilithe i gcomhair aisíocaíochta. Ach dhiúltaigh BSO an aisíocaíocht a iardhátú go dtí an bhliain 1997 nuair a thosaigh an fear ar an meaisín a úsáid. Dúirt mé leis an ngearánach achomharc a dhéanamh in aghaidh an chinnidh sin chuig oifig achomharc inmheánach BSO. Rinne sé sin agus dúirt sé ach go háirithe go bhfuil oibleagáid ar gach eagraíocht san earnáil phoiblí déileáil sa tslí chéanna le cásanna den tsamhail chéanna. D'éirigh lena achomharc agus iardhátáíodh a iarratas ar aisíocaíocht go dtí an bhliain 1997.

Glactar leis an bprionsabal dea-riaracháin gur ceart do chomhlachtaí poiblí a bheith oscailte agus trédhearcach le linn déileáil le daoine. Ina theannta sin, i gcás ina ndéantar comhaontú idir comhlacht poiblí agus duine aonair tá sé tábhachtach nach mí-úsáideann an comhlacht poiblí a staid mar an páirtí is cumhachtaí chun téarmaí bunaidh an chomhaontaithe a shárú.

Comhairle Chontae Chill Dara

Rinne bean gearán go ndearna sí iarratas chuig Comhairle Chontae Chill Dara ar thithíocht agus, d'ainneoin go raibh sí i dteagmháil go minic leis an gComhairle, nach raibh sí in ann a fháil amach cén áit a raibh sí ar a liosta tithíochta.

D'inis an Chomhairle do m'Oifig nach raibh "córas pointí" ann ina Scéim Tosaíochtaí Ligean Ar Cíos nuair a bhí tithe á dtabhairt do dhaoine. Ar an ábhar sin, ní raibh an Chomhairle in ann a rá leis an ngearánach cén uair a d'fhéadfadh sí a bheith ag súil le teach a fháil nó cén áit ina raibh sí ar an liosta tithíochta. Tharraing mé aird na Comhairle ar Chiorclán ón Roinn Comhshaoil sa bhliain 1993 ina ndéantar socrú gur ceart d'údaráis [tithíochta] a gcuid iarratasóirí ceadaithe go léir ar thithíocht a liostú in ord tosaíochta agus gur ceart dóibh a bheith in ann a rá le haon iarratasóir, dá réir sin, cén áit ina raibh sé/sí ar an liosta. De réir an Chiorcláin, bhí údaráis tithíochta le socrúithe a chur i bhfeidhm faoi Mheán Fómhair 1993 chun an ceanglas seo a chomhlíonadh.

Mheas mé go bhfuil iarratasóirí ar thithíocht i dteideal fios a bheith acu cé na critéir a úsáidtear chun leithroinntí tithe a chinneadh agus, chomh maith leis sin, conas a fhearann na critéir sin ar a n-iarratas féin i.e. cén áit ina bhfuil siad ar an liosta tithíochta. Tar éis do m'Oifig teagmháil a dhéanamh roinnt uaireanta leis an gComhairle d'aontaigh sí córas a thabhairt isteach a chumasódh di a chur in iúl d'iarratasóirí cén áit a bhí acu, go garbh, ar an liosta tithíochta.

Bord Sláinte an Oirthir

D'iarr Bord Sláinte an Oirthir (BSO) ar Bhean Uí A. cailín sé bliana d'aois, a raibh cúram ag teastáil ina leith ar bhonn éigeandála, a ghlacadh ar feadh tréimhse gairide. D'aontaigh sí agus tugadh conradh di ina raibh socrú go n-íocfadh BSO liúntas caighdeánach léi agus go n-íocfadh an Bord aon chostais bhreise a bheadh ann i dtaca le cúram a thabhairt don leanbh. Rinne Bean Uí A. gearán le m'Oifig nach raibh BSO, go praiticiúil, ag íoc ach cuid de na costais a bhain le táilli bus a tabhaíodh i dtaca leis an leanbh a chur ar scoil. Mheas Bean Uí A. go raibh an cleachtas sin contrártha do théarmaí a conartha leis an mBord.

Nuair a rinne mé scrúdú ar an ábhar fuair mé amach go raibh BSO ag asbhaint suim £3 sa tseachtain as an liúntas seachtainiúil caighdeánach d'ainneoin go raibh sé ag aisíoc na gcostas a bhain le hiompar scoile don leanbh. (I gcás leanaí ag freastal ar mheánscoil ba é £5 sa tseachtain an asbhaint.) B'ionann sin is a rá, dáiríre, go raibh Bean Uí A. ag íoc an chéad £3 sa tseachtain de na costais iompair scoile. Cuireadh iontas orm nuair a fuair mé amach, dá mbeadh Bean Uí A. ina cónaí in aice le scoil oiriúnach agus in áit nach mbeadh aon chostais iompair scoile ann, go n-íocfaí an liúntas caighdeánach iomlán léi, is é sin le rá £60.25 sa tseachtain. B'ionann sin is a rá go raibh liúntas caighdeánach Bhean Uí A. á laghdú £3 sa tseachtain ar an bhforas timpisteach go raibh ar a leanbh altramaí taisteal ar scoil ar an mbus. De réir BSO, b'amhlaidh an méid sin go léir mar gheall ar chinneadh polasaí a rinne sé roinnt blianta roimhe sin.

Ba é an t-ábhar ba mhó inní dom ná nach raibh aon tagairt don pholasaí sin sa chonradh cúraim altramaí arbh é BSO a tharraing suas a théarmaí. Luadh sa chomhaontú go n-íocfadh BSO liúntas le Bean Uí A. agus go dtabharfadh sé cibé cúnamh airgid nó cúnamh eile chun a chumasú do na tuismitheoirí altramaí cúram a thabhairt

don leanbh. Cheap Bean Uí A., go réasúnach, go bhfaigheadh sí, de bhun an chonartha seo, an liúntas caighdeánach a íoctar le tuismitheoirí altramais agus, ina theannta sin, go n-íocfadh an Bord aon chostais bhreise a bhain le cúram a thabhairt don leanbh.

Mheas mise, ar chúiseanna éagsúla, nach raibh gníomhartha BSO inleithscéil. Ní raibh a pholasaí maidir le hiompar scoile trédhearcach; níor chloigh sé leis na téarmaí soiléire a aontaíodh le Bean Uí A. agus is é a tháinig as a ghníomhartha, dá bhrí sin, ná cóireáil éagothrom éagóir. Tar éis teagmhálacha le m'Oifig, d'aontaigh BSO a chleachtas a athrú agus chinn sé ar na costais iomlána iompair a íoc i leith leanaí i dteaghlaigh altramais le héifeacht ó thús na bliana 1999. I dtosach báire dhiúltaigh BSO riaráistí a íoc le Bean Uí A. i leith costas iompair ach, tar éis teagmháil ó m'Oifig faoin bpointe sin, d'athraigh sé a intinn agus fuair Bean Uí A. na riaráistí ina n-iomláine. D'íoc BSO riaráistí cuí freisin le tuismitheoirí altramais eile a d'fhulaing caillteanas mar gheall ar an gcleachtas céanna.

Comhairle Chontae Mhaigh Eo

Sa bhliain 1994 cheannaigh lánúin teach i gcomhar le Comhairle Chontae Mhaigh Eo faoin Scéim Comhúinéireachta. Thug an Chomhairle bille £340 don lánúin as costais dlí a thabhaigh sí agus d'íoc an lánúin é. Trí bliana ina dhiaidh sin fuair an lánúin bille dlí eile ón gComhairle maidir le ceannach an tí; £950 a bhí sa bhille sin. Chuir siad i gcoinne an bhille bhreise dlí sin mar gur chreid siad gur comhlíonadh a gcuid oibleagáidí go léir i dtaca le costais dlí nuair a d'íoc siad £340 sa bhliain 1994. Ach rinne an Chomhairle iarracht na costais bhreise dlí, is é sin £950, a ghnóthú tríd an ngné chiosa de na haisíocaíochtaí, a bhí á n-íoc ag an lánúin leis an gComhairle, a mhéadú. Rinne an lánúin gearán le m'Oifig faoin mbille breise i leith costas dlí agus, freisin, faoin tslí ina raibh an Chomhairle ag iarraidh na costais sin a bhailiú.

De réir an scrúdaithe a rinne mé, taispeánadh gur thug aturnaetha na Comhairle bille breise don Chomhairle sa bhliain 1995 ach nár chuir an Chomhairle scéala chuig an lánúin ina thaobh go dtí 1997. Fuair mé amach freisin nár insíodh don lánúin nuair a bhí an ceannach á dhéanamh go mbeadh costais eile dlí ann de bhreis ar an mbille a

tugadh i dtosach báire. Mheas mé go raibh sé réasúnach, i gcás na lánúine, a bheith ag súil nach mbeadh aon chostais dlí eile ann tar éis an íocaíocht a dhéanamh i 1994. Ní raibh mé sásta leis an iarracht a rinne an Chomhairle an méid a ghnóthú trí mhéadú a dhéanamh go haontaobhach ar aisíocaíochtaí na lánúine. Ba léir go raibh an Chomhairle, tar éis dóibh mainneachtain a dhéanamh i dtaobh a bheith oscailte ina ndéileálacha leis an lánúin, ag baint leas as a staid mar an comhpháirtí is cumhachtaí sa Scéim chun íocaíocht bhreise a fháil nach raibh comhaontú ann ina leith.

I dtaca leis an gComhairle de, dúirt sí nár bh ionann na táillí dlí a íocadh cheana féin agus na costais dlí a tabhaíodh iarbhir. Léirigh sí freisin go raibh tagairt shoiléir sa bhileog eolais faoin Scéim do chostais dlí a bheith ann (d'ainneoin nach raibh aon chur síos sa bhileog ar mhéid na gcostas sin). Dhearbhaigh an Chomhairle go ndúirt sí leis an lánúin ag céim luath den phróiseas go mbeadh suim £1,200 i gceist leis na costais dlí. Ach chuir an lánúin ina choinne sin go hiomlán agus ní raibh mise in ann aon fhianaise dhoiciméadach a fháil chun tacú leis. Sa deireadh, ghlac an Chomhairle leis go raibh deacrachtaí ann i dtaca le riaradh na Scéime agus d'aontaigh sí an muirear breise £950 a tharscaoileadh.

D'fhéadfadh sé go bhfuil gníomhartha comhlachta phoiblí údaraithe i dtéarmaí bonn soiléir reachtúil a bheith leo; ach ní hionann sin is a rá i gcónaí go bhfuil na gníomhartha sin cothrom cóir. Admhaíonn riaradh cóir nach ceart rialacha agus rialacháin a chur i bhfeidhm chomh daingean sin go gcruthaítear éagothroime. Nuair a tharlaíonn cásanna éagothroime lena ngabhann dianfheidhmiú rialacha nó neamhdhóthanacht rialacha chun freastal ar chúinsí áirithe, ní mór do riarthóirí a bheith sásta athbhreithniú agus leasú a dhéanamh ar rialacha agus ar rialacháin chun freastal ar na riachtanais a ghabhann le cothroime.

An Roinn Oideachais agus Eolaíochta

Is minic go bhfuil na rialacha lena rialaítear an Scéim Dheontas Ardoideachais ina gcúis le gearáin i dtaobh dolúbthachta le linn cinntí a dhéanamh, rud a leanann

éagothroime as. Cé go bhfuil bhonn reachtúil leis an Scéim seo, is é an Roinn Oideachais agus Eolaíochta a dhréachtaíonn na rialacha mionsonraithe ina leith. I roinnt cásanna, ní mór cinntí a dhéanamh i leith na Scéime atá bunaithe ar imthosca neamhábhartha seachas ar imthosca iarbhir an mhic léinn agus ar imthosca a theaghlaigh. Ní nach ionadh bíonn deacracht ag an bpobal glacadh leis go bhféadfadh sé go nglactar cinntí a dhéanann neamhshuim de staid réadúil an mhic léinn. Bhí gearán amháin den sórt sin ina ábhar díimscrúdú faoi Alt 4 den Acht Ombudsman, 1980.

Bhain an gearán leis an tslí inar déileáladh le hiarratas ar dheontas ó mhac léinn aibí. Minítear gurb é atá i mac léinn aibí ná duine atá 23 bliana d'aois nó os a chionn ar an 1 Eanáir den bhliain ina dtéann sé/sí isteach i bhforas oideachais tríú leibhéal. Tá teideal mic léinn aibí chun deontais faoi réir trialach acmhainne agus tá cineál na trialach acmhainne ag brath ar an mac léinn a bheith á mheas/á meas ina duine/dhuine "spleách" nó "neamhspleách". I gcás mic léinn "spleách" cuirtear acmhainn na dtuismitheoirí agus acmhainn an mhic léinn san áireamh sa triail acmhainne. I gcás mic léinn "neamhspleách" ní chuirtear san áireamh ach acmhainn an mhic léinn (ach amháin i gcás an mac léinn a bheith pósta nó ag maireachtáil le duine eile, agus sa chás sin cuirtear acmhainn an pháirtnéara san áireamh freisin). D'éirigh an fhadhb sa chás seo as an modh a úsáideadh chun a chinneadh cé acu spleách nó neamhspleách a bhí mac léinn aibí.

Ní mhíníonn an reachtaíocht an téarma "spleách". Minítear an téarma sin i rialacha riaracháin na Roinne, áfach, i gcás mac léinn aibí faoi threoir áite cónaithe sa bhliain roimh dhul isteach in ardoideachas. Más rud é, sa bhliain roimh dhul isteach sa choláiste, go raibh an t-iarratasóir ina cónaí lena tuismitheoirí ansin déileálfar léi mar dhuine "spleách" chun críocha deontais; agus, i gcás cónaí a bheith ar an mac léinn ar shiúl ón mbaile sa bhliain sin, measfar í a bheith "neamhspleách" chun críocha deontais. Tá tábhacht ag an gceist i dtaobh spleáchais, ní hamháin i dtaca le cinneadh a dhéanamh faoin triail acmhainne lena mbaineann ach, freisin, ina lán cásanna, i dtaca le cinneadh a dhéanamh cé acu a gheobhaidh an mac léinn an ráta is airde deontais, is é sin an ráta "neamh-thadhlach", nó an ráta is ísle deontais, is é sin an ráta "tadhlach". (Baineann sé sin leis an gcleachtas trína n-íoctar ráta níos ísle le daoine a bhfuil cónaí orthu

tadhlach leis an gcoláiste - minítear gurb ionann é sin agus laistigh de 15 mhíle - agus trína n-íoctar ráta níos airde le daoine nach bhfuil cónaí orthu tadhlach leis an gcoláiste - is é sin daoine a bhfuil cónaí orthu níos mó ná 15 mhíle ón gcoláiste.) Meastar gurb é áit chónaithe mic léinn aibí "spleách" ná áit chónaithe a tuismitheoirí is cuma cén áit a bhfuil cónaí uirthi iarbhir; agus meastar gurb é áit chónaithe mic léinn aibí "neamhspleách" ná an áit a bhfuil cónaí uirthi iarbhir.

Rinne máthair mic léinn aibí 24 bliana d'aois gearán go raibh an ráta íseal "tadhlach" deontais á íoc lena hiníon. Bhí an mac léinn neamhspleách i dtéarmaí airgid roimh dhul isteach i gcoláiste i mBaile Átha Cliath ach bhí sí spleách ar a máthair, a bhfuil cónaí uirthi i gContae Mhaigh Eo, ó theacht chun bheith ina mac léinn. Bhí cónaí ar an iníon i gcóiríocht ar cíós agus bhí a máthair ag íoc an chíosa ina leith mar aon le tacaíocht eile a thabhairt di. Faoi rialacha na Scéime bhí an mac léinn á meas mar dhuine neamhspleách (mar a bhí fíor roimh thosú sa choláiste) agus, ó tharla go raibh cónaí uirthi laistigh de 15 mhíle ón gcoláiste, tugadh an ráta íseal deontais di. Dhéileáil an Roinn leis an ábhar ar achomharc ach diúltaiodh measúnú a dhéanamh ar an mac léinn amhail is dá mba rud é go raibh sí spleách ar a máthair. Dá nglacfaí leis an méid sin, agus ó tharla go raibh acmhainn na máthair laistigh den teorainn le haghaidh cáilitheachta don deontas, bheadh an mac léinn cáilithe chun an ráta ard "neamhthadhlach" deontais a fháil. Bheadh sé sin amhlaidh ar an mbonn go nglacfaí leis gurbh é a háit chónaithe áit chónaithe a máthar a bhí ina cónaí níos mó ná 15 mhíle ón gcoláiste.

Ní raibh aon díospóid ann, ar thaobh na Roinne, i dtaobh an mac léinn seo a bheith spleách ar a máthair. Ach, dar leis an Roinn, ba é an t-aon rud amháin trína ndéanfaí a stádas spleáchais a chinneadh faoi rialacha na Scéime ná go raibh sí ina cónaí i mBaile Átha Cliath le linn na bliana roimh tosú sa choláiste. Níor bhain aon ní eile leis an ábhar.

Thaispeáin an t-imscrúdú a rinne mise gurbh é a tharla sa chás seo, d'ainneoin rialacha na Scéime a bheith curtha i bhfeidhm sa ghnáthshlí, ná go raibh an cinneadh éagórach agus éagothrom sa chás áirithe seo. Ina theannta sin, bhí an toradh rud beag míréasúnta i gcomhthéacs an teaghlaigh a bhí i gceist. Bhí deirfiúr óg an mhic léinn ina cónaí i gcóiríocht ar cíós freisin le linn di

freastal ar choláiste agus bhí an bheirt chailín ag comhroinnt cóiríochta ag tráth áirithe. Bhí cónaí ar an mbeirt acu laistigh de 15 mhíle óna gcoláistí ach, ó tharla nach raibh an deirfiúr óg san aicme mac léinn aibí, fuair sise an ráta ard deontais. Rinneadh sin ar an mbonn go raibh an deirfiúr óg ina cónaí de ghnáth lena máthair i gContae Mhaigh Eo agus, dá bhrí sin, bhí sí i dteideal an ráta ard "neamhthadhlach" deontais a fháil. B'ionann an difríocht idir an ráta ard agus an ráta íseal, thar thrí bliana, agus £2,932 sa chás seo.

Is léir go bhfuil an réasúnú don idirdhealú idir an dá ráta deontais bunaithe ar thuiscint gur dócha go mbeidh ar mhic léinn, a bhfuil a ngnátháit chónaithe suite níos mó ná 15 mhíle ó choláiste, níos mó a íoc as cóiríocht ar cíos. Dá ainneoin sin, chosain an Roinn an tslí inar dhéileáil sí leis an gcás seo cé nár chuir sí i gcoinne na hargóna go raibh an mac léinn spleách ar a máthair agus go raibh uirthi cóiríocht a fháil ar cíos mar go raibh cónaí ar a máthair i gContae Mhaigh Eo. Lena rá ar shlí eile, bhí an ráta ard deontais ceaptha chun cabhrú leis an gcineál seo cáis ach, mar gheall ar an tslí inar dearadh an Scéim, ní fhéadfaí an ráta seo a íoc iarbhair i roinnt cásanna den sórt seo.

Le linn an imscrúdaithe chinn an Roinn ar an ráta ard deontais a íoc le mic léinn aibí cháilithe is cuma cén t-achar a bhí siad ón gcoláiste. Rinneadh an t-athrú sin le héifeacht ón mbliain acadúil 1999/2000. Ach, cé go raibh fáilte roimh an bhfeabhsú ginearálta seo, níor déileáladh leis na blianta roimhe sin nuair a bhí an mac léinn seo ar an gcoláiste. Dá réir sin, lean mé ar aghaidh le m'imscrúdú ar an ngearán.

Ag deireadh an imscrúdaithe fuair mé amach:

- (1) nach chomhfhreagraíonn na mínithe ar mac léinn "spleách" agus ar "neamhspleách" atá sna rialacha riaracháin le forálacha na reachtaíochta. Tá foráil sa reachtaíocht go ndéanfar deontais a thabhairt do mhic léinn faoi réir coinníollacha áirithe maidir le hacmhainn. Ach cuirtear na mínithe sna rialacha riaracháin in iúl trí thagairt d'áit chónaithe an mhic léinn seachas trí thagairt do stádas airgeadais mar dhuine spleách nó eile. Thaispeáin an cás a imscrúdaíodh gurb é a leanann as an gcóras seo ná cinntí atá

bunaithe ar nithe nach mbaineann le hábhar agus atá, i ndeireadh na dála, contrártha do dhea-riarachán nó do riarachán cothrom.

- (2) gurbh é a lean as feidhmiú dian na rialacha sa chás seo ná éagothroime i gcás an mhic léinn a bhí i gceist sa mhéid gur íocadh ráta deontais níos ísle léi i gcomórtas le mic léinn eile a raibh dálaí airgeadais den tsamhail chéanna acu.

Mhol mé go ndéanfaí iarratas an mhic léinn ar dheontas a mheasúnú arís ar an mbonn go raibh sí ina mac léinn a bhí spleách ar a máthair agus gnáthchónaí uirthi i gContae Mhaigh Eo. Mhol mé freisin go ndéanfaidh an Roinn athbhreithniú ar an Scéim Dheontas Ardoideachais d'fhonn a chinntiú go ndéileáiltear go cothrom le mic léinn aibí agus go ndéantar cinntí atá bunaithe ar a ndálaí airgeadais iarbhair seachas dálaí barúlacha nó dálaí atá as dáta.

Ghlac an Roinn le mo chuid moltaí. Ina dhiaidh sin íocadh suim £3,028 leis an mac léinn ar suim í ina bhfuil riaráistí deontais agus cúiteamh as an moill maidir leis an íocaíocht a dhéanamh.

Tá impleachtaí ag an imscrúdú a rinne mé do chuid mhór cásanna seachas cás na mac léinn aibí. Mar shampla, tháinig mé ar chásanna daoine óga atá faoi bhun 23 bliana d'aois agus atá ina gcónaí go neamhspleách agus, le fírinne, a bhféadfadh teaghlaigh a bheith ag cuid díobh, ach déantar iad a mheasúnú amhail is dá mbeidís spleách ar a dtuismitheoirí. I gcásanna den sórt sin, úsáidtear seoladh na dtuismitheoirí chun ráta an deontais is iníoctha a chinneadh. Tá cásanna ann freisin maidir le mic léinn atá os cionn 23 bliana d'aois agus a bhí spleách ar a dtuismitheoirí nuair a thosaigh siad a gcuid staidéar ach a phós fad a bhí siad ar choláiste. Leanann an Roinn, áfach, de bheith ag déileáil le mic léinn den sórt sin amhail is atá siad spleách ar a dtuismitheoirí fós. Tá an sórt sin riaracháin dolúbtha; níl sé inghlactha agus ní mór aghaidh a thabhairt air gan mhoill.

Tuigim go bhfuil an Roinn chun athbhreithniú a dhéanamh ar an Scéim Dheontas Ardoideachais mar a mhol mé. Tá mé ag súil le hathruithe suntasacha a fheiceáil sa bhliain atá romhainn ar athruithe iad a chuirfidh feabhas ar chúrsaí.

An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Forbartha Tuaithe

Fuair mé dhá ghearán chomhchosúla maidir leis an dáta ar ceart Pinsean Scoir Feirme a íoc uaidh. De ghnáth iocfar na pinsin sin ón dáta a fhaightear iarratas bailí. Ach i gcásanna ina gcuirtear iarratais isteach gan na doiciméid riachtanacha a shonraítear (e.g. fianaise ar aistriú talún) ní ghlacann an Roinn leis an iarratas mar iarratas bailí go dtí go gcuirtear na doiciméid ar fáil. Is é an fhadhb a bhí ag an mbeirt ghearánach seo ná go raibh an Roinn an-mhall i dtaca lena rá le daoine go raibh a gcuid iarratas lochtach mar gur cuireadh isteach iad gan na doiciméid riachtanacha. B'ionann sin is a rá gur déileáladh leis na hiarratais mar iarratais neamhbhailí go dtí go raibh na doiciméid a bhí ar iarraidh curtha ar fáil ag na feirmeoirí. Dá bhrí sin is ón dáta ba dhéanaí sin a íocadh na pinsin iarbhir.

Mar shampla, i gceann amháin de na cásanna, thaisc an feirmeoir an t-iarratas i mí Feabhra 1997. I mí an Mheithimh 1997 scríobh an Roinn chuige lena rá go raibh doiciméid áirithe ar iarraidh. Cuireadh an t-ábhar breise ar fáil i mí Lúnasa agus cinn an Roinn ar dhéileáil leis an iarratas amhail is go ndearnadh é i mí Lúnasa 1997. B'ionann sin is a rá go raibh an pinsean iníoctha ó mhí Lúnasa 1997 seachas ó mhí Feabhra 1997.

Sa dá chás a scrúdaigh mé is cinnte go raibh na hiarratais bhunaidh neamhiomlán. Ach mheas mé go raibh moill mhíchui ann ar thaobh na Roinne i dtaca leis an méid sin a chur in iúl do na hiarratasóirí. Le fírinne, bhí ceithre mhí agus cúig mhí, faoi seach, caite sular chuir an Roinn in iúl do na feirmeoirí go raibh a gcuid iarratas neamhiomlán. Sa dá chás thóg sé cúig seachtaine eile ar na feirmeoirí na doiciméid riachtanacha a sholáthar. Cé gur cheart go mbeadh a fhios ag na hiarratasóirí go raibh gá leis na doiciméid seo mar chuid den iarratas ba cheart don Roinn na heasnaimh sna hiarratais a chur in iúl dóibh i bhfad níos tuisce.

Mheas mé gurbh ionann cleachtas na Roinne maidir leis an dá chás seo agus leas míréasúnach dolúbtha a bhaint as a gcuid rialacha féin. Luaigh mé don Roinn go ndearnadh tagairt don chineál seo faidhbe ina **Cairt um Chearta d'Fheirmeoirí** a foilsíodh i 1995. Gheall an Chairt go gcuirfí feabhas mór le linn 1995 ar an am a thógann sé chun freagra a thabhairt ar fheirmeoirí má

bhíonn fadhb lena n-iarratais agus, ó 1996 amach, go bhfaigheadh feirmeoirí scéala i scríbhinn laistigh de 2 - 4 seachtaine faoi fhadhbanna a éiríonn. Dá gcomhlionfaí an gealltanais sin sna cásanna seo d'fhéadfadh na feirmeoirí iarratais nua a chur isteach i bhfad níos luaithe ná mar a tharla sna cásanna seo. Ba é mo thuairim ná, i gcás nach ndéanann an Roinn seiceáil ar iarratas laistigh de mhí amháin ón dáta a fhaightear é, agus i gcás ina bhfaightear amach ina dhiaidh sin go bhfuil an t-iarratas neamhiomlán, nár chóir an feirmeoir a phionósú thar an chéad mhí i leith aon mhóile ar thaobh na Roinne i dtaca le seiceáil a dhéanamh ar iarratas.

Rinne an Roinn athbhreithniú ar a seasamh sa dá chás seo agus d'aontaigh sí loighic m'argóna ginearálta a chur i bhfeidhm maidir leo. Is é a tháinig as sin ná gur tugadh na pinsin ó dhátaí níos luaithe, trí mhí agus ceithre mhí faoi seach, ná mar a cinneadh i gcéaduaire. Ó tharla go gcreidim gur ceart go mbeadh an Roinn in ann gach iarratas den sórt sin a sheiceáil laistigh de mhí amháin ar a laghad ón dáta a fhaightear iad, d'iarr mé ar an Roinn an nós imeachta ar glacadh leis sa deireadh sa dá chás seo a chur i bhfeidhm maidir le gach cás den sórt seo sa todhchaí. Ar an dóigh sin ní fhulaingeoidh feirmeoirí caillteanas airgeadais míréasúnach mar gheall ar mhoileanna laistigh de Ranna.

An Roinn Airgeadais

Tá réimse eile ann ina bhféadfadh easpa reachtaíochta i gcomhréir le cúinsí réadúla a bheith ina cúis le héagthroime is é sin le rá faoiseamh cánach i leith costas liachta. Is ábhar mór imní dom nach léir aon dul chun cinn a bheith déanta ag an Roinn Airgeadais i dtaca le tograí chun nuachóiriú a dhéanamh ar an reachtaíocht seo. Níos mó ná seacht mbliana ó shin, tharraing mo réamhtheachtaí, Michael Mills, aird ar an ngá leis an dlí sa réimse seo a uasdátú. Ba léir an tráth sin nach gcuireann an córas atá ann san áireamh forbairtí i gcleachtas liachta ó tugadh isteach é níos mó ná 30 bliain ó shin.

Léiríodh an méid sin a bheith amhlaidh i roinnt gearán faoi fhaoiseamh cánach i gcómhair cóireáil le haghaidh fadhbanna meabhair-shláinte. Sna Tuarascálacha Bliantúla do na blianta 1993 agus 1995, tharraing m'Oifig aird ar ghearáin faoi diúltú faoiseamh cánach a thabhairt i leith an chostais a bhain le siciteiripe. Níl feidhm ag faoiseamh

cánach ach amháin i gcás inar lia-chleachtóir cláraithe an sícíteirpeoir nó ina dtugtar an teiripe ar chomhairle a fháil ó lia-chleachtóir cláraithe. Sa bhliain 1995 tharraing m'Oifig siar ó scrúdú a dhéanamh ar ghearán sonrach sa réimse seo ar an tuiscint go raibh an reachtaíocht iomchuí á hathbhreithniú sa Roinn Airgeadais agus gur réasúnach a chreidiúint go mbeadh athruithe sa reachtaíocht dá éis sin.

Rinne an Roinn Airgeadais athbhreithniú ar an reachtaíocht sa bhliain 1995/96, i gcomhairle leis na Coimisinéirí Ioncaim, ach ní dhearnadh aon fhoráil le haghaidh faoisimh chánach. Le linn na bliana atá imithe tharainn tógadh an cheist seo arís agus scrúdaigh mé an t-ábhar arís in éineacht leis na Coimisinéirí Ioncaim. Thaispeáin mo scrúdú nár tháinig aon toradh as an athbhreithniú a rinneadh ar an reachtaíocht agus nach ndearnadh a dhath dá bharr.

Is é mo thuairim go bhfuil sé éagórach faoiseamh cánach a bheith ar fáil i leith táillí a thabhaítear de bharr cóireála sícíteiripe nuair a sholáthraíonn lia-chleachtóir cláraithe an teiripe, nuair a sholáthraítear é ar chomhairle ó lia-chleachtóir cláraithe, ach nach bhfuil sé ar fáil nuair a sholáthraíonn síceolaí cáilithe an chóireáil chéanna go díreach. Mhol mé arís don Roinn Airgeadais gur ceart go mbeifí in ann an reachtaíocht iomchuí a leasú chun faoiseamh cánach a sholáthar sa réimse seo. I dtosach báire, dúirt an Roinn go bhféachfaidís ar an ábhar ar shlí chomhchiallach i gcomhthéacs an Bhille Airgeadais, 2000. Ach sa Bhille Airgeadais, 2000 - a foilsíodh le déanaí - níl foráil ar bith sa réimse seo. Thug an Roinn an míniú seo ar an cheist:

" Cé go nglactar leis i bprionsabal gur ceart faoiseamh cánach a bheith ar fáil i gcás cóireála ó síceolaí cáilithe, measann an Roinn Airgeadais nach mbeadh sé seo indéanta gan clár cuí de sícíteirpeoirí bheith ar fáil. Bhí ráite ag an Roinn Sláinte agus Leanáí...go raibh sí ag smaoineamh ar chlár den sórt seo a eagrú. Ach tá tugtha le fios ag an Roinn sin anois nach bhfuiltear ag súil le clár mar seo a bheith ar fáil roimh deireadh na bliana 2000."

Tá an seasamh sin an-chosúil leis an seasamh a bhí ag an Roinn sa bhliain 1996. Is cúis díomá a fháil amach nach ndearnadh athbhreithniú cuimsitheach ar an ábhar seo i

bhfianaise na bhforbairtí atá tar éis tarlú le 30 bliain anuas. Dá bharr sin, tá teideal chuig faoiseamh cánach maidir le costais liachta á chinneadh fós ar bhonn córais a bhí oiriúnach i mblianta na 1960-í, b'fhéidir, ach is ar éigean atá sé oiriúnach sa bhliain 2000.

An Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail agus Teaghlaigh

Má leantar de sheanreachtaíocht agus de reachtaíocht atá as dáta a chur i bhfeidhm, tá an seans ann go dtarlóidh éagothroime agus tá tuairiscí tugtha i dtaobh roinnt samplaí de sin i dTuarascálacha Bliantúla an Ombudsman thar na blianta. Baineann ceann amháin de na samplaí sin, ar thug mo réamhtheachtaí Micheal Mills tuairisc ina leith ina Thuarascáil Bhliantúil don bhliain 1987, leis an tslí ina ndéileáiltear le hoibrithe páirtaimseartha chun críocha árachais shóisialaigh. Is cúis mhishástachta é a fháil amach go dtarlaíonn an cineál céanna faidhbe fós 12 bhliain ina dhiaidh sin.

Rinne fear áirithe, a bhí fostaithe ar feadh lá amháin in aghaidh na seachtaine, éileamh ar íocaíocht dífhostaíochta don chuid eile den tseachtain. Bhí an staid seo ann le tamall de bhlianta. De réir na reachtaíochta árachais shóisialaigh, níor ceadáíodh é a bheith clúdaithe leis an ranníoc iomlán Aicme A mar nach raibh sé spleách go príomha ar a thuilleamh ón bhfostaíocht. Ach ní raibh sé i dteideal ranníoc creidiúnaithe Aicme A ach oiread in éineacht lena íocaíocht d'fhostaíochta mar nach raibh sé d'fhostaithe ar feadh na seachtaine ar fad. B'ionann sin is a rá go raibh sé eiscithe ó chosaint árachais shóisialaigh agus bhí impleachtaí aige sin i dtaca le pinsean seanaoise agus teidil easláine sa todhchaí. Tharla an dochar nuair a rinne an fear seo éileamh ar Phinsean Easláine agus gur diúltíodh an pinsean mar nach raibh taifead árachais shóisialaigh dóthanach aige.

Bhí mé sásta go raibh na cinntí a rinneadh sa chás seo de réir na rialachán iomchuí. Ach bhí an fear seo níos measa as, i dtaca le teideal chuig sochair a fhabhrú, de bhua go raibh sé ag obair ar feadh lá amháin sa tseachtain seachas é a bheith d'fhostaithe go hiomlán. Ba chosúil go raibh sé sin éagothrom agus d'fhiafraigh mé den Roinn an bhféadfadh sí cúrsaí a chur ina gceart ar mhodh cinnidh riaracháin. D'aontaigh an Roinn go gceadófaí ranníocaí creidiúnaithe árachais shóisialaigh do gach seachtain dá raibh an fear cláraithe mar dhuine dífhostaithe. Ar an

mbonn sin bhí an fear cáilithe i gcomhair Pinsin Easláine. Ach, cé go bhfuil an cás áirithe seo réitithe anois, níl aon athrú ar chúrsaí i dtaca leis an reachtaíocht láithreach.

Ina Thuarascáil Bhliantúil don bhliain 1987 dúirt mo réamhtheachtaí, sa chomhthéacs seo, go bhfuil gá le hathbhreithniú leanúnach ar reachtaíocht agus ar nósanna imeachta riaracháin ag féachaint do chleachtais nua oibre agus do chleachtais athraitheacha oibre. Ba é seasamh na Roinne sa bhliain 1987 ná go raibh forálacha cuí reachtaíochta á mbreithniú chun déileáil leis an gcineál seo neamhréireachta. Ach, faoin mbliain 1999, is léir nach bhfuil mórán dul chun cinn déanta maidir le breithniú na Roinne ar an ngá le leasuithe ar na rialacháin. Mar fhreagra ar an ngearán áirithe seo, dúirt an Roinn liom go bhfuil breithniú á dhéanamh ag an Roinn ar na himpleachtaí reachtaíochta agus polasaí a bhaineann leis an tslí ina ndéileáiltear le hoibrithe páirtaimseartha *vis à vis* oibrithe fostaithe a mhéid a bhaineann le teidil faoin gcóras árachais shóisialaigh. Feictear dom nach bhfuil sé inghlactha go bhfuil freagra na Roinne faoin gceist seo sa bhliain 1999, is é sin go bunúsach go bhfuil an t-ábhar faoi athbhreithniú, díreach cosúil lena freagra 12 bhliain ó shin i 1987. Tá mo chuid tuairimí ina leith seo curtha in iúl don Roinn.

An Roinn Talmhaíochta, Bia agus Forbartha Tuaithe

Tá prionsabal an *force majeure* ina ghné de dhlí an Aontais Eorpaigh agus, i gcoitinne, bionn feidhm aige i gcás scéimeanna AE a bhaineann le talmhaíocht. Is féidir an prionsabal seo a úsáid in imthosca ina bhfuil mainneachtain gníomhú laistigh de chreat ama sonraithe agus ina mbíonn pionós i gceist de bharr na mainneachtana sin (mar shampla, i dtéarmaí cailleadh sochair). Baineann *force majeure* le himthosca nach bhfuil neart ag duine aonair orthu agus i gcás nach féidir na hiarmhairtí a sheachaint. Tá baint ag an bprionsabal seo le prionsabal na comhréireachta a oibríonn chun a fhoráil go mbeidh aon phionós a fhorchuirtear i gcomhréir leis an dochar a tharlaíonn, mar shampla, i gcás mainneachtain gníomhú in am. Trí na prionsabail seo cumasaítear solúbthacht a úsáid maidir le feidhmiú rialacha ionas nach mbeidh éagothroime ann. D’ainneoin go bhfuil gá, de réir phrionsabal an dea-riaracháin, go mbeadh leanúnachas ann i dtaca le déanamh cinntí ní ceart go mbeadh sé sin

ina chúis le mainneachtain aird a thabhairt ar an rogha a cheadaítear, ar mhaithe le cothroime, leis na prionsabail seo.

Tuigim gurb annamh a bhaineann an Roinn leas as coincheap an *force majeure* agus nach n-úsáidtear é ach amháin i gcásanna eisceachtúla. Maidir le gearán a bhain leis an scéim Chúnaimh Limistéir, thug an Roinn le fios do m’Oifig nach féidir *force majeure* a úsáid “ach amháin i gcásanna ina gcoisceann cúinsí gan choinne ar iarratasóir iarratas a dhéanamh in am agus, ar an drochuair, ní féidir talamh a chur le hiarratas a chlúdach le *force majeure*”.

Sa chás áirithe seo, mhainnigh feirmeoir dáileacht talún a chur san áireamh ina iarratas ar Chúnamh Limistéir. Dá bharr sin d’íocfaí leibhéal laghdaithe íocaíochta leis. Níor thuig sé go raibh botún déanta aige go dtí go raibh an dáta deireanach caite maidir le leasuithe a chur isteach. D’iarr sé ar an Roinn gan pionós a fhorchur ina chás-sa mar, dar leis, gur bhain a mhainneachtain na sonraí a leasú in am go díreach le fadhbanna laistigh dá theaghlach. Dúirt sé go raibh a theaghlach faoi shuaitheadh mór mar go ndearnadh fáthmheas i leith a mháthair, a bhfuil cónaí uirthi leis, á rá go bhfuil Heipitéas C uirthi ar tinneas é sin a bhí go mór i mbéal an phobail an tráth áirithe sin.

Ba léir nár chuir an Roinn imthosca neamhghnácha an cháis san áireamh agus nár chuimhnigh sí ar phrionsabal an *force majeure* a fheidhmiú sa chás seo. Ba é an cleachtas a bhí ann ná úsáid an phrionsabail sin a theorannú do chineálacha áirithe cásanna; ba léir go raibh laincis á cur aici ar a cumhacht roghnach. Tar éis do m’Oifig teagmháil a dhéanamh leis an Roinn, agus tar éis fianaise liachta a fháil maidir le máthair an fheirmeora, díontaigh an Roinn go bhféadfaí glacadh leis an leasú déanach ar an iarratas ag féachaint d’imthosca eisceachtúla an cháis. Íocadh an réimse iomlán deontas leis an bhfeirmeoir ansin de bhun an chinnidh nua sin.

Le fada tá freagracht ar údaráis áitiúla chun a chinntiú go ndéantar cearta slí poiblí a chosaint. Déantar foráil ina leith sin faoi láthair in Acht na mBóithre, 1993. Tá gearáin faighte agam ó dhaoine a chreideann go bhfuil a n-údarás áitiúil tar éis mainneachtain a dhéanamh i dtaca le cearta slí poiblí den sórt sin a chosaint.

Comhairle Chontae Mhaigh Eo

Dúnadh an rochtain ar Thrá Ugool i gContae Mhaigh Eo sa bhliain 1989 nuair a thóg úinéir talún áitiúil claí. Fuair an Chomhairle Chontae gearáin gurbh ionann an claí agus forbairt neamhúdraithe agus iarradh uirthi a chinntiú go n-athbhunófaí rochtain don phobal ar an trá. Chreid na gearánaigh go raibh ceart slí poiblí ann chun na trá. Ach d'éiligh an t-úinéir talún nach raibh ceart slí den sórt sin ann riamh. Rinneadh gearáin chuig m'Oifigse sa deireadh á rá nach ndearna an Chomhairle Chontae a dhath chun an cheist a réiteach.

Tá rogha ag na húdaráis pleanála, faoi na hAchtanna Pleanála, i dtaca le cinneadh a dhéanamh i dtaobh gníomh forfheidhmithe a ghlacadh i gcásanna ina liomhnaítear sárú ar an reachtaíocht pleanála. Le linn a chinneadh an nglacfar nó nach nglacfar gníomh forfheidhmithe, cuireann siad i gcuntas méid an tsáraithe mar aon le cinneadh a dhéanamh i dtaobh an éireoidh le caingean chúirte. Sa chás áirithe seo mhaigh an Chomhairle go mbeadh deacrachtaí ann i dtaca le toradh rathúil a bhaint amach trí na cúirteanna. Ní mór gníomh forfheidhmithe den sórt seo a ghlacadh laistigh de chúig bliana ón teagmhas agus, faoin am a tógadh ceist Ugool le m'Oifigse, bhí an tréimhse cúig bliana sin caite. B'ionann sin is a rá go raibh cosc dlí ar Chomhairle Chontae Mhaigh Eo cheana féin ar ghníomh forfheidhmithe a ghlacadh. Ach ní raibh mé sásta leis an tslí inar dheileáil an Chomhairle leis an gceist agus, dá réir sin, chinn mé ar an ábhar a scrúdú.

Bhí a fhios ag an gComhairle go raibh claí tógtha ag an trá i 1989 agus, de réir an scrúdaithe a rinne mé ar chomhaid na Comhairle, taispeánadh go bhfuair sí 25 ghearán ó dhaoine aonair agus ó eagraíochtaí lena n-áirítear comhlachtaí stát-tionscanta. Bhí an claí chomh leathan sin, ag leanstan ar aghaidh ag pointí áirithe chuig an urthrú agus chuig an trá, gur deacair a thuiscint nach

bhfuil ann ach modh cosanta do thalamh talmhaíochta. Is deacair gan an tuairim a bheith ann go raibh an claí ann chun cosc a chur le rochtain ar an trá - agus níor chuir an Chomhairle i gcoinne na tuairime sin. Rinne an Chomhairle teagmháil leis an úinéir talún roinnt uaireanta ó 1989 i leith. Sa bhliain 1992 lorg an Chomhairle comhairle dlí faoin gcás; ach níor glacadh aon ghníomh ansin nó sna blianta dá éis sin.

Tar éis do m'Oifig teagmháil a dhéanamh le Comhairle Chontae Mhaigh Eo thar thréimhse áirithe, thug an Chomhairle dearbhú dom sa bhliain 1999 go raibh rún daingean aici anois a chinntiú go mbeadh rochtain shábháilte ag an bpobal ar an trá. Deir an Chomhairle go mbeartaíonn sí sin a dhéanamh trí ordú ceannaigh éigeantaigh nó trí ceart slí poiblí a chruthú go héigeantach. Cuirim fáilte roimhe sin. Ach is cúis mhishástachta dom gur thóg sé deich mbliana chun an pointe seo a shroicheadh agus is ábhar mór imní dom gurb é atá i ndiaidh teacht as moill seo na Comhairle ná cailleadh ceart rochtana do dhaoine den phobal thar thréimhse deich mbliana. Tá súil agam go ngníomhóidh an Chomhairle go daingean agus go tapa anois chun rochtain ar an trá a athbhunú don phobal.

Comhairle Cheantar Uirbeach Bhré

Fuair mé gearán ó chumann cónaitheoirí á rá go raibh sé i gceist ag Comhairle Cheantar Uirbeach Bhré ceart slí poiblí thar pháirc ina limistéar a mhúchadh. Nuair a rinne mé teagmháil leis an gComhairle dúirt siad nach ceart slí poiblí an cosán pabháilte a bhí i gceist agus, dá bhrí sin, nach raibh feidhm ag téarmaí Acht na mBóithre, 1993. (Déantar socrú le hAcht na mBóithre maidir le sásra comhchomhairliúcháin phoiblí i gcás ina mbeartaíonn údarás áitiúil ceart slí poiblí a mhúchadh.)

Nuair a scrúdaigh mé an gearán, agus cuairt ar an láithreán a bhí i gceist san áireamh, bhí deacracht agam a thuiscint cén fáth a dúirt an Chomhairle nach raibh ceart slí poiblí ann ag an láithreán. Déanmhas fisiciúil a bhí sa chosán agus bhí sé ann le níos mó ná deich mbliana; caitheadh airgead poiblí air agus bhí sé i ngnáthúsáid ag an bpobal. Ba ábhar imní dom go ndúirt an Chomhairle nach raibh feidhm ag Acht na mBóithre mar go gciallódh sé sin nach mbeadh feidhm ag an gceart achomhairc reachtúil a bhí ar fáil faoin Acht.

D'iarr mé ar an gComhairle an cás a athbhreithniú agus roinnt nithe éagsúla, lena n-áirítear an cás-dlí iomchuí, a chur san áireamh. Rinne an Chomhairle athbhreithniú ar a seasamh agus cinneadh sa deireadh, ag cruinniú de chomhaltaí tofa, gur ceart déileáil leis an gceist maidir leis an gceart slí poiblí faoin sásra a sholáthraítear le hAcht na mBóithre, 1993. Foilsíodh fógra intinne sna nuachtáin áitiúla rud a d'fhág go raibh sé de cheart ag an bpobal achomharc a dhéanamh i gcoinne an togra.

Bhí mé sásta go gciallaíonn an nós imeachta seo, atá ar siúl faoi láthair, go ndéanfar tuairimí an phobail a chur san áireamh sular féidir aon chinneadh a dhéanamh chun an ceart slí poiblí a mhúchadh.

Mar gheall ar roinnt cásanna tá suntas tugtha do dheacrachtaí maidir le feidhmiú rialachán pleanála as ar tháinig cailleadh, nó laghdú, chearta reachtúla an phobail i dtaca le fógra a fháil agus achomharc a dhéanamh.

Comhairle Chontae Bhaile Átha Cliath Theas

Thaisc An tUas. B. agóid i dtaca le hiarratas pleanála a bhí déanta maidir le forbairt ina cheantar. Thug an Chomhairle cead agus rinne An tUas. B. achomhairc i gcoinne an chinnidh chuig an mBord Pleanála. Nuair a bhí an t-achomharc á bhreithniú, ghlac an Chomhairle le dara hiarratas ón bhforbróir; bhí an dara hiarratas díreach cosúil leis an gcéad cheann. Ní raibh eolas ag an Uas. B. faoin dara hiarratas. Thug Comhairle Chontae Bhaile Átha Cliath Theas cead don dara hiarratas, mar a bhí déanta don chéad cheann. D'éirigh leis an achomharc i gcoinne an chéad iarratais - dhiúltaigh an Bord Pleanála cead a thabhairt don fhorbairt. Ach ní raibh aon éifeacht phraiticiúil leis an gcinneadh sin mar go raibh cead pleanála bailí ann fós de dhroim an dara hiarratas. Faoin am a fuair An tUas. B. amach go raibh an dara hiarratas ann, bhí sé ró-mhall chun achomharc a dhéanamh chuig an mBord Pleanála. Chuir An tUas. B. gearán chuig m'Oifige maidir leis an tslí inar dhéileáil an Chomhairle leis an iarratas.

D'admhaigh an Chomhairle go raibh a fhios aici go raibh an dá iarratas díreach cosúil lena chéile; b'eol di freisin, le linn an dara hiarratas a phróiseáil, an cineál agóidí a bhí ag an Uas. B. Dúirt an Chomhairle nach bhfuil aon fhoráil ann sa reachtaíocht láithreach lena gceanglaítear go

bhfaighidh daoine a dhéanann agóid i gcoinne an chéad iarratais fógra nuair a fhaightear dara hiarratas atá díreach cosúil leis an gcéad cheann. Dá réir sin, mheas sí gur ghniomhaigh sí mar ba cheart faoin ábhar seo. Luaigh an Chomhairle gur scríobh sí féin chuig an Roinn Comhshaoil agus Rialtais Áitiúil (RCRÁ) á mholadh go raibh gá le hathrú sna rialacháin chun an cineál seo ruda a chosc sa todhchaí. Tá a fhios agam go ndearna an tAire tagairt don ábhar seo sa Seanad ina dhiaidh sin agus gur tugadh gealltanais go leasófar na rialacháin.

Is cúis mhór imní dom impleachtaí an cháis seo. Is é mo thuairim gurbh é a tháinig as cur chuige dian dlíthiúil na Comhairle, le linn déileáil leis an dara hiarratas, ná gur éascaíodh sárú follasach ar na rialacháin pleanála. Níl sa ghearán seo ach ceann amháin de líon gearán atá faighte agam maidir le deacrachtaí leis na rialacháin pleanála agus, go háirithe, maidir le dóthanacht, nó neamhdhóthanacht, fógraí a chuirtear ar taispeáint mar a cheanglaítear leis na rialacháin. Mar shampla, ní dócha go gcuirfeadh an fógra láithreáin sa chás seo in iúl don Uas. B. go raibh dara hiarratas pleanála déanta i dtaca leis an láithreán. Scríobh mé chuig an RCRÁ le déanaí chun sonraí a thabhairt di faoi roinnt fadhbanna atá tagtha chun cinn maidir le fógraí láithreáin agus áirítear ar na nithe sin, de bhreis ar an gcás áirithe seo:

- cás i gCill Chainnigh nuair a cuireadh an fógra i dtaobh crainn chumarsáide ar an gcuid uachtarach d'fhuinneog taobh thiar de ghloine shioctha, athneartaithe, sreangaithe i stáisiún Garda Síochána agus dá bharr sin is ar éigin a bhí an fógra inléite;
- cás i gCorcaigh nuair a rinne an t-údarás pleanála iniúchadh ar an láithreán faoi dhó gan aon fhógra láithreáin a fháil ach, dá ainneoin sin, lean siad ar aghaidh agus dheonaigh cead pleanála don fhorbairt;
- cás i bhFine Gall nuair a mheas agóideoir go raibh an fhorbairt chríochnaithe measartha éagsúil leis an gceann a tuairiscíodh san fhógra láithreáin;
- cás i nDroichead Átha nuair a líomhnaíodh gur clúdaíodh fógra láithreáin go hiomlán le dallóg alúmanaim ar 6.00 p.m. sa tráthnóna agus go raibh sé clúdaithe an lá ar fad Dé Domhnaigh.

Nuair a scríobh mé chuig an Roinn, thug mé moltaí sonracha di maidir le fógraí láithreáin a chur ar taispeánt ar moltaí iad, má chuirtear isteach sna rialacháin iad, a fhágfaidh gur lú an dóchúlacht go sárófar an dlí pleanála agus, freisin, a fhágfaidh go mbeidh na nósanna imeachta níos oscailte agus níos trédhearcaí don phobal.

Comhairle Chontae Dhún na nGall

I gcás eile a bhain le rialacháin pleanála, ba é a lean as gníomhartha Chomhairle Chontae Dhún na nGall ná an ceart reachtúil atá ag an bpobal achomharc a dhéanamh chun an mBord Pleanála a cheilt orthu. Ba chás casta é seo inar tugadh cead d'fhorbróir sa bhliain 1992 chun teach a thógáil de réir plean áirithe. Ach níor tógadh an teach a bhí sa phlean. Sa bhliain 1996 chuir an forbróir iarratas isteach chun teach, a raibh dearadh eile air, a thógáil ar an láithreán céanna. Thug an Chomhairle an cead chuige sin; ach rinneadh achomharc i gcoinne an chinnidh sin chuig an mBord Pleanála agus seasadh leis an achomharc. Is cosúil go raibh an Bord Pleanála den tuairim chontráilte, le linn a chinneadh a dhéanamh faoin achomharc, nach raibh feidhm ag cead pleanála 1992 a thuilleadh.

Rinne an forbróir teagmháil ansin leis an gComhairle lena rá go raibh sé i gceist aige an teach a thógáil de réir an cheada láithrigh a fuarthas i 1992 ach gur theastaigh uaidh na pleananna a mhodhnú. Bhí an plean nua an-chosúil leis an bplean ar dhiúltaigh an Bord Pleanála cead a thabhairt ina leith, ach ghlac an Chomhairle leis mar leasú neamhábhartha ar an bplean a ceadáíodh i 1992. Dúirt an Chomhairle leis an bhforbróir go raibh cead aige teach a thógáil de réir na bpleananna modhnaithe. Ní faoi na rialacháin pleanála a rinne an Chomhairle an cinneadh chun glacadh leis na pleananna leasaithe ach bhí sé bunaithe ar an riail *de minimis* mar a thugtar uirthi, eadhon, nach mbacann an dlí le mionrudaí. Faoin riail sin, ceadaíonn údaráis áitiúla athruithe ar phleananna atá glactha cheana féin i gcás ina meastar gur mionathruithe atá i gceist.

Nuair a scrúdaigh mé an cas go cúramach chinn mé nárbh oiriúnach an riail *de minimis* a chur i bhfeidhm. Agus, le fírinne, chreid mé nach raibh an ceart ag an gComhairle nuair a tholligh sí leis an teach a thógáil ar bhonn na bpleananna modhnaithe. Ba é éifeacht an mhodhnaithe

ar phleananna 1992 ná gur bheag an chosúlacht a bhí ann idir na pleananna modhnaithe agus na pleananna bunaidh; ach bhí siad an-chosúil leis na pleananna ar dhiúltaigh an Bord Pleanála dóibh. Mheas mé freisin, cé go bhféadfaidh údarás pleanála a chinneadh gníomh forfheidhmithe a ghlacadh i gcoinne forbróra i gcás forbairt a bheith neamhúdraithe, níl aon údarás reachtúil aige chun forbairt den sórt sin a cheadú - mar a tharla sa chás seo - gan cead pleanála a dheonú. D'iarr mé ar an gComhairle a seasamh a athbhreithniú i dtaca leis an gcleachtas seo agus d'aontaigh sí déanamh amhlaidh.

Ghlac mé leis go drogallach gur bheag an seans go n-éireodh le caingean chun cosc a chur leis an bhforbróir leanúint ar aghaidh ó tharla gur thug an Chomhairle cead i scríbhinn i leith na forbartha. Ar aon chor, bhí an teach beagnach críochnaithe faoin am a thosaigh mo scrúdú ar an gcás. Ach de thoradh chinneadh na Comhairle, rinneadh a gceart chun agóid a dhéanamh i gcoinne na forbartha agus chun achomharc a dhéanamh chuig an mBord Pleanála a cheilt ar thríú páirtithe lena n-áirítear na gearánaigh. Ó tharla nárbh fhéidir na cearta sin a thabhairt ar ais do na daoine a bhí i gceist, thairg an Chomhairle cúiteamh £200 dóibh; ghlac mé leis gur figiúr réasúnach a bhí ann sna himthosca áirithe a bhí ann.

D'ainneoin thoradh an cháis seo, is ábhar mór imní dom na nósanna imeachta a ghlac Comhairle Chontae Dhún na nGall sa chás áirithe seo. Ní féidir le cúiteamh airgeadais a bheith ina chúiteamh dóthanach i gcás ina gcailltear an deis chun agóid a dhéanamh i gcoinne forbartha atá beartaithe - is cuid bhunúsach dár gcóras pleanála é sin. Beidh mé an-chriticiúil amach anseo má thagann cleachtais den chineál céanna chun cinn san údarás áitiúil seo nó in aon údarás áitiúil eile.

Caibidil a Ceathair

Súil Siar ar an mBliain

Is cúis áthais dom an tsli inar chomhlánaigh m'óifigí ar leithligh mar Ombudsman (faoi Acht Ombudsman, 1980) agus mar Choimisinéir Faisnéise (faoi Acht um Shaoráil Faisnéise, 1997) a chéile go praiticiúil le linn 1999. De bhreis ar an dá oifig sin, soláthraíonn foireann an Ombudsman an rúnaíocht don Choimisiún um Oifigí Poiblí (a bhfuil mise ag feidhmiú mar Chathaoirleach air faoi láthair) agus, le fírinne, tá trí chomhlacht ar leithligh, cé go bhfuil ceangal éigin eatharthu, ag oibriú inár n-áitreabh ag 18 Sráid Liosain Íochtarach. Faigheann gach ceann de na trí chomhlacht tairbhe as na ceangail sin leis an dá cheann eile, go háirithe i dtéarmaí na dtairbhí móra a bhaineann le seirbhísí atá á gcomhroinnt (e.g. i dtaca leis na feidhmeanna riaracháin, pearsanra, airgeadais agus teicneolaíochta eolais). I rith na bliana, le cabhair ó áisitheoir, tugadh aghaidh ar na dúshláin a bhaineann le bainistiú trí fheidhm reachtúla ar leithligh, a bhfuil ceangail áirithe eatarthu. Le fírinne, is é seo an chéad chéim den phróiseas a ghabhann le pleananna gnó a fhorbairt do gach ceann ar leith de na feidhmeanna reachtúla.

I gCaibidil 10 de *Partnership for Inclusion, Employment and Competitiveness* leagadh amach na príomhphrionsabail a ghabhann le nuachóiriú na státseirbhíse agus an cur chuige lena rialaítear an nuachóiriú sin. Rinneadh socrú sa Chaibidil sin maidir le struchtúir chomhpháirtíochta éifeachtacha a bhunú, i ngach Roinn, d'fhonn spreagadh a thabhairt don lucht bainistíochta, do na ceardchumainn agus don fhoireann chun cláir gníomhaíochta a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm ionas go dtabharfaí an Tionscnamh Bainistíochta Strairéisí (TBS) ar aghaidh céim eile. I mo chás féin, cuireadh Coiste Comhpháirtíochta, faoi cheannas mo Stiúrthóra agus ar a bhfuil ionadaithe ó na trí Oifig, ar bun go luath sa bhliain 1999 agus tá bun maith leis anois. De bhreis ar cheisteanna a bhaineann le TBS, tá ról fóinteach ag an gCoiste i dtaca le páirt a thabhairt don fhoireann san obair a ghabhann le nithe agus dúshláin i gcoitinne a bhfuil baint acu le cúrsaí eagrúcháin agus leis an obair a shainaithint, agus san obair a ghabhann le aghaidh a thabhairt ar na nithe sin.

AN

NER FAISNESE

87

UN UM OFICI

An Bille Ombudsman (Leasú)

Tá diomá an-mhór orm nár foilsíodh an Bille Ombudsman (Leasú) le linn 1999 mar a bhí geallta. Ó ceapadh mé i mí na Samhna 1994 tá mé i dteagmháil ar bhonn rialta leis an Roinn Airgeadais maidir leis an ngá leis an Acht Ombudsman, 1980 a thabhairt cothrom le dáta agus maidir le leathnú a dhéanamh ar an réimse comhlachtaí poiblí a thagann faoi réir dhlinse an Ombudsman. I mo Thuarascáil don bhliain 1995 luaigh mé go raibh Bille Leasaitheach á dhreachtú an tráth sin. I mbeagnach gach Tuarascáil ó shin i leith dúirt mé go raibh súil agam go bhfoilseofaí agus go n-áchtófaí an Bille sin roimh i bhfad. Ar an drochuair, is cosúil go bhfuil cúrsaí anois mórán mar a chéile leis an staid i 1995 i.e. tá Bille á dhreachtú.

Achtaíodh an tAcht Ombudsman láithreach sa bhliain 1980 agus, ó shin i leith, tá athruithe móra tar éis tarlú sa tséirbhís phoiblí. Níor choinnigh an tAcht Ombudsman céim ar chéim leis na hathruithe sin agus dá thoradh sin tá mearbhall ar an bpobal i dtaobh cad iad na nithe a thagann faoi chúram an Ombudsman agus cad iad na nithe nach dtagann faoina chúram. Ó tharla go gclúdaíonn an tAcht um Shaoráil Faisnéise, 1997 réimse i bhfad níos leithne comhlachtaí poiblí - lena mbím ag plé i mo cháil mar Choimisinéir Faisnéise - is mó an mearbhall fós. Is féidir maitheamh don phobal ábhar iontais a léiriú nuair a deirtear leo nach féidir leis an Ombudsman déileáil leis an nGníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil nó le hoispidéil shaorálacha, mar shampla, ach gur féidir leis an gCoimisinéir Faisnéise déileáil leo. Sa bhliain 1999 fuair m'Oifig 1,301 ghearán neamhbhailí; b'ionann sin agus 33% den líon iomlán gearán. Ní mór go léiríonn an figiúr an-ard sin de ghearán neamhbhailí, go feadh méid áirithe, an mearbhall atá ann i measc an phobail i dtaobh na nithe a cheaptar gur féidir leis an Ombudsman, nó gur ceart don Ombudsman, déileáil leo. Tá mé ag súil go mór go bhfoilseofar agus go n-áchtófar an Bille Ombudsman (Leasú) roimh i bhfad eile.

Rochtain agus Eolas don Phobal

Is féidir le daoine ar mian leo gearán a dhéanamh chuig m'Oifig sin a dhéanamh i scríbhinn (lena n-áirítear le ríomhphost), leis an teileafón nó trí theacht go dtí ár n-áitreabh i mBaile Átha Cliath. Chun cabhrú le daoine lasmuigh de Bhaile Átha Cliath, tá cuairteanna míosúla á reáchtáil againn le tamall de bhlianta ar Ionaid Chomhairle do Shaoránaigh (ICS) mar aon le cuairteanna aon-uaire ar

bhailte móra agus ar chathracha eile ar fud na tíre.

Le linn 1999 thug m'Oifig cuairteanna míosúla ar ICS i Luimneach, i Gaillimh, i gCorcaigh, i bPort Láirge, i bPort Laoise agus, ó Dheireadh Fómhair 1999 amach, i gCúlóg i mBaile Átha Cliath. Is é cuspóir na gcuariteanna míosúla sin ná a chumasú do dhaoine den phobal a ngearáin a thabhairt go pearsanta do dhaoine den fhoireann. Bíonn na cuairteanna ar ICS an-úsáideach i gcónaí agus fuarthas 566 ghearán nua uathu i 1999; bhí 388 díobh sin bailí agus bhí 178 (nó 31%) díobh neamhbhailí.

Thug daoine d'fhoireann m'Oifige cuairteanna lae freisin ar Thrá Lí, ar Chaisleán an Bharraigh, ar Eochaill, ar Ros Comáin, ar an Longfort, ar Chill Chainnigh agus ar Loch Garman. Rinneadh fógraíocht mhaith i dtaobh na gcuariteanna sin roimh ré lena chinntiú go bhfuil eolas ag daoine faoin gcineál oibre a dhéanann m'Oifig agus chun daoine a spreagadh gearáin a chur inár láthair ar gearáin iad, bifhéidir, a mbeadh deacracht acu iad a mhíniú i scríbhinn. Fuarthas 474 ghearán nua ar fad le linn na gcuariteanna sin; bhí 388 díobh sin bailí agus bhí 86 (nó 18%) díobh neamhbhailí. Fuarthas 776 ghearán bhailí nua san iomlán ó na cuairteanna míosúla ICS agus ó na cuairteanna aon lae le chéile.

Is feasach dom go bhfuil gá ann go mbeadh m'Oifig ar fáil an oiread is féidir don phobal agus gur gá a chinntiú nach mbeadh áit chónaithe, nó cumas chun gearán casta a chur i láthair i scríbhinn, ina bhac míchuí ar ghearánaigh ionchasacha. Sa chomhthéacs sin, beidh mé ag leanúint ar aghaidh le linn na bliana 2000 den chlár cuairteanna míosúla ICS agus de shraith cuairteanna aon lae ar bhailte móra agus ar chathracha eile. Tá eolas faoin Oifig, lena n-áirítear sonraí faoin gclár cuairteanna réigiúnacha agus ICS don bhliain 2000, ar fáil ag www.irlgov.ie/ombudsman/ ar an Idirlíon.

Caidrimh le Comhlachtaí a thagann faoi mo Chúram

Tá caidrimh mhaith ann i gcoitinne leis na comhlachtaí poiblí a thagann faoi mo chúram. Ní rud é sin a bhfuil mé beag beann air agus is cúis áthais dom a rá go bhfuil mé buíoch de na hiarrachtaí móra a dhéanann an chuid is mó comhlachtaí poiblí le linn a bheith ag plé le m'Oifig.

Thug mé tuairisc anuraidh ar an líon uaireanta a bhí ar m'Oifig leas a bhaint as Alt 7 den Acht Ombudsman chun a thabhairt ar an gcomhlacht lena mbaineann freagra nó doiciméid a thabhairt i dtaobh gearáin. Nuair a eisítear fógra Alt 7, ní mór an t-eolas a iarrtar a thabhairt faoi dháta sonraithe. Bainim leas as an gcumhacht mar rogha dheireanach amháin agus b'fhearr liom, ar ndóigh, gan leas a bhaint as ar chor ar bith. Tugtar sonraí faoi fhógraí Alt 7 a eisíodh le linn 1999 sa tábla anseo thíos:

An Comhlacht	An Líon Fógraí Alt 7
An Státseirbhís	
An Roinn Talmhaíochta, Bia & Forbartha Tuaithe	3
An Roinn Oideachais & Eolaíochta	1
Údaráis Áitiúla	
Comhairle Cheantar Uirbeach Bhéal an Átha	1
Comhairle Cheantar Uirbeach Bhiorra	1
Comhairle Cheantar Uirbeach Bhun Cranncha	1
Comhairle Cheantar Uirbeach Dhún Dealgan	1
Comhairle Cheantar Uirbeach Ros Mhic Thriúin	1
Comhairle Cheantar Uirbeach Chill Mhantáin	1
Comhairle Chontae an Chláir	1
Comhairle Chontae Chorcaí	3
Comhairle Chontae Chill Dara	3
Comhairle Chontae Laoise	1
Comhairle Chontae Lú	1
Comhairle Chontae Ros Comáin	1
Comhairle Chontae Loch Garman	1
Bardas Bhaile Átha Cliath	2
Bardas na Gaillimhe	2
Bardas Luimnigh	1
Bardas Loch Garman	1
IOMLÁN	27

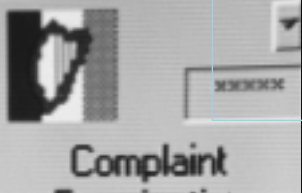
San iomlán, tá laghdú ar líon na gcásanna is é sin le rá 27 i 1999 i gcomórtas le 45 i 1998. Ach is cúis imní dom a thabhairt faoi deara gurb ionann an figiúr d'údaráis áitiúla agus 85% de na fógraí a eisíodh. Sa bhliain 1998 eisíodh 18 bhfógra i gcoinne na Roinne Talmhaíochta & Bia - an líon ba mhó i gcás aon chomhlachta ar leith. Le linn 1999 laghdaíodh an figiúr sin go dtí trí cinn i gcás na Roinne sin agus eisíodh na trí cinn sin go léir go luath sa bhliain 1999 sular foilsíodh mo Thuarascáil Bhliantúil do 1998. Is cúis áthais dom a thuairisciú gur tháinig feabhas ar an Roinn sin sa bhliain 1999 i dtaca le heolas a chur ar fáil dom agus tugaim admháil i leith an leibhéil aird comhoibrithe a fuarthas ó Oifigeach Idirchaidrimh Ombudsman na Roinne agus lena hOifigeach Seirbhísí do Chustaiméirí.

Teagmhálacha le hOifigí Ombudsman eile

Lean m'Oifig den ardleibhéal páirteachais a choimeád ar bun ina comhaltas san *International Ombudsman Institute* (IOI) agus sa *British and Irish Ombudsman Association* (BIOA). I mí Bhealtaine ba chúis áthais dom a bheith mar ósta do Chruinniú Bliantúil 1999 an BIOA chomh maith le páirt a ghlacadh in imeachtaí eile de chuid BIOA i rith na bliana. Mar dhuine de Cheathrar Stiúrthóirí Réigiúnacha don Eoraip, ghlac mé páirt sa chruinniú de Bhord Stiúrthóirí an IOI in Pretoria i mí na Samhna 1999.

Measaim go bhfuil sé an-tábhachtach go gcoimeádfaidh m'Oifig cothrom le dáta leis an dea-chleachtas ar bhonn idirnáisiúnta agus bealach amháin chun sin a dhéanamh is ea coinneáil i dteagmháil le hoifigí Ombudsman eile. Ba ábhar lúcháire dom cuairteanna ó Ombudsman na Ríochta Aontaithe (Coimisinéir Parlaiminteach), an tUas. Michael Buckley, Ombudsman Thuaisceart Éireann, an tUas. Gerry Burns, Ombudsman na hIorua, an tUas. Arne Fliflet, agus ón Dr. Marten Oosting, Ombudsman Náisiúnta na hÍsiltíre. Cuireann cuairteanna den sórt sin deis ar fáil dom féin agus do m'fhoireann eolas a fháil faoi fhorbairtí speisiúla i ndlínse agus i modhanna oibre Oifigí Ombudsman eile.

Trí theagmhálacha den sórt sin freisin éascaítear comhoibriú idir Oifigí Ombudsman. Bhí áthas orm i rith na bliana a bheith in ann déileáil le gearán thar ceann náisiúnach de chuid na Fraince a phill ar an bhFrainc tar éis tréimhse fostaíochta in Éirinn agus a raibh deacracht aige sonraí a fháil faoina thaifead fostaíochta in Éirinn. Fuair mé an gearán ó Ombudsman na Fraince (Le Médiateur de la République) a fuair an gearán bunaidh. Agus bhí ormsa gearán a tharchur chuig Ombudsman na Spáinne (El Defensor del Pueblo) ar gearán é a bhain le neamhghníomh líomhnaithe ar thaobh údarás Spáinneach i dtaca le déileáil le bás saoránaigh Éireannaigh sa Spáinn. Chuir mé ábhar chuig an Ombudsman Eorpach freisin maidir le gearán a rinneadh i gcoinne na Roinne Talmhaíochta, Bia & Forbartha Tuaithe agus i gcoinne Theagasc (an tÚdarás Forbartha Talmhaíochta agus Bia) agus a bhain leis an gCoimisiún Eorpach. Tuigim gur chuir an tOmbudsman Eorpach tús le himscrúdú "féintionscnamh" ar an gCoimisiún Eorpach mar gheall ar an ábhar a cuireadh chuige.

Telecom Éireann

Tar éis Telecom Éireann (Eircom anois) a phríobháidiú scoir sé de bheith faoi mo dhlinse le héifeacht ón 15 Iúil 1999. Idir 1984 agus 1999 dhéileáil m'Oifig le níos mó ná 11,600 gearán i gcoinne Thelecom Éireann. I gcás níos mó ná 28% de na cásanna, réitíodh na gearáin i bhfabhar an chustaiméara agus fuair an custaiméir cúnamh chun déileáil leis an bhfadhb in 13% eile de na cásanna. Bhí líon an-mhór gearán ann i gcoinne na cuideachta i mblianta na 1980-í agus bhí an líon ba mhó ann sa bhliain 1987, is é sin le rá os cionn 2,000 gearán. Tháinig laghdú mór ar an líon gearán le linn bhlianta na 1990-í nuair a tugadh isteach billí mionsonraithe agus an Chairt do Chustaiméirí.

Fuair mé 227 ngearán i 1998 i gcoinne Thelecom Éireann agus bhí 113 ghearán ann don chéad sé mhí de 1999. Bhain na gearáin is déanaí sin go príomha le díospóidí maidir le táillí a ghearradh ar ghlaonna chuig "línte siamsaíochta" agus maidir le deacrachtaí i dtaca le seirbhís a sholáthar. Dar liom, leanfaidh an dá ní sin ar aghaidh mar fhoinsé fadhbanna do na cuideachtaí teileachumarsáide agus dá gcliaint sa todhchaí. Tagann rialáil an tionscail teileachumarsáide, lena n-áirítear déileáil le gearáin ó chustaiméirí ar leithligh, faoi chúram Oifig an Stiúrthóra Rialála Teileachumarsáide anois.

Ba mhaith liom admháil a thabhairt i leith an chomhoibrithe a fuair m'Oifig ó Thelecom Éireann thar na blianta agus, go háirithe, i leith obair na ndaoine sin d'fhoireann Thelecom Éireann a sannadh chuig an "dualgas Ombudsman".

Ábhair Ghearáin Leanúnacha

Tá an **Roinn Oideachais agus Eolaíochta** freagrach as roinnt scéimeanna riaracháin agus tá an Scéim Iompair Scoile ar na cinn is tábhachtaí díobh. Bíonn an Scéim seo ina ábhar gearáin chuig m'Oifig i gcónaí agus mhol mé don Roinn roinnt uaireanta go gcuirfí ar bhonn reachtúil í. Is é an buntáiste a bhaineann le feidhmiú ar bhonn reachtúil ná gur dócha go mbeidh cuspóirí agus critéir rialaithe na scéime soiléir agus go laghdaítear an dóchúlacht go mbeidh déanamh cinntí ar bhonn roghnach ann.

Níor glacadh le mo mholadh. Deir Ard-Rúnaí na Roinne nach bhfuil an Scéim Iompair Scoile oiriúnach lena cur ar

bhonn reachtúil. Ní aontaím leis sin. Tháinig mé ar chásanna ina ndearnadh cinntí ar bhonn roghnach i dtaca leis an Scéim seo - féach ach go háirithe mo Thuarascáil Bhliantúil don bhliain 1998 (leathanach 9-10) - tá seans ann go dtarlódh a leithéid arís. De réir na taithí atá agam tugtar le fios nach gá go ndéanfaí dochar don tsolúbthacht i gcás bonn soiléir reachtúil a bheith ann do scéimeanna. Iarraim ar an Roinn athbhreithniú a dhéanamh maidir leis an ábhar seo.

I gcás na **Roinne Talmhaíochta, Bia agus Forbartha Tuaithe**, is cosúil go bhfuil fadhb leanúnach ann ar moilleanna san aonad achomharc ceannsráithe agus préimheanna is cúis léi. Le go mbeidh scéim achomhairc éifeachtach, ní mór di éisteacht chothrom a thabhairt don achomharcóir agus, ina theannta sin, ní mór sin a dhéanamh laistigh d'amsála réasúnach. Má éiríonn le hachomharc ó fheirmeoir, ach má bhíonn air fanacht bliain nó níos mó sula dtugtar cinneadh an achomhairc, is dócha go mbeidh an mhoill sin féin ina cúis le cruatain dó. Ach tugaim faoi deara an Nós Imeachta Do Ghearáin Ó Chustaiméirí atá bunaithe ag an Roinn agus cuirim fáilte roimh an rún atá aici córas cuimsitheach achomharc a chur ar bun ar bhonn reachtúil dá cliaint go léir.

Ábhair eile go hachomair

- I mí na Samhna 1999, ghníomhaigh m'Oifig mar ósta ag seimineár maidir le déileáil le gearáin i dtimpeallacht ospidéil. Seoladh an seimineár i gcomhar leis an Irish Society for Quality in Healthcare. Tá roinnt gearán idir lámha agam ó othair ospidéil agus/nó óna dteaghlaigh agus tá ceann amháin de na gearáin sin ina ábhar imscrúdaithe faoi láthair faoi Alt 4 den Acht Ombudsman, 1980.
- Tá mé ag fáil líon beag gearán i gcónaí maidir le mainneachtain seirbhís a chur ar fáil i nGaeilge. Tá tagairt déanta agam i dTuarascálacha Bliantúla le déanaí don inmhianaitheacht a ghabhann le hAcht Teanga ina mbeadh míniú ar chearta cainteoirí Gaeilge agus ina mbeadh míniú ar oibleagáidí comhlachtaí stáit i dtaca leis na cearta sin. Is cinnte gur dealraitheach nach ceart brath ar ráitis pholasaí mar mhodh chun a chinntiú go ndéanfar beart sa réimse seo. Léirítear an

méid sin i dtorthaí suirbhé a rinne mé i mo cháil mar Choimisinéir Faisnéise agus a fhoilseofar níos déanaí i mbliana. Bhain an suirbhé le foilsiú na lámhleabhar faisnéise (ar a dtugtar “lámhleabhair Alt 15”) a cheanglaítear a fhoilsiú faoin Acht um Shaoráil Faisnéise. De réir Threoirlínte Rialtais maidir le húsáid na Gaeilge ag comhlachtaí poiblí, is ceart go mbeadh na lámhleabhair sin ar fáil i nGaeilge agus i mBéarla. Thaispeáin an suirbhé nár fhoilsigh ach 12 chomhlacht phoiblí (nó 7% díobh) i nGaeilge iad, is é sin le rá 12 cheann as 169 gcomhlacht phoiblí a raibh lámhleabhar foilsithe acu.

- D'fhreagair mé go luath sa bhliain 1999 ar roinnt moltaí go bhfuil gá in Éirinn le hOmbudsman Cánach ar leithligh ó m'Oifige. D'éirigh an moladh sin i gcomhthéacs cumhachtaí breise a thabhairt do na Coimisinéirí Ioncaim agus leis an ngá gaolmhar le faireachán a dhéanamh conas atá na cumhachtaí sin á n-úsáid. Go feadh méid áirithe, d'fhéadfadh sé go raibh na moltaí bunaithe ar easpa eolais faoi dhlinse agus chumhachtaí m'Oifige faoi láthair. Dar liom, i dtír bheag ní bheadh aon tairbhe ag baint le hOifigí Ombudsman ar leithligh do réimsí sonracha riaracháin phoiblí agus bheadh sé contrártha do chleachtas ginearálta idirnáisiúnta. Áirítear ar na buntáistí cinnte a bhaineann le hOmbudsman aonair náisiúnta an réimse suntasach cumhachtaí atá tugtha ag an Oireachtas don Oifig sin agus cumas na hOifige sin forléargas a fháil ar riarachán poiblí agus caighdeán chomhchoiteanna cleachtais a fhorbairt agus a chur i bhfeidhm maidir le gach comhlacht poiblí. Is díol spéise é go bhfuil oibriú oifigí Ombudsman na

hearnála poiblí sa Ríocht Aontaithe faoi athbhreithniú i láthair na huaire agus tá breithniú á dhéanamh i dtaobh scéim Ombudsman aonair don earnáil phoiblí i Sasana. (Le fírinne, mar chuid den athbhreithniú sin, tháinig oifigigh ó Oifig Chomh-Aireachta na Ríochta Aontaithe ar cuairt chuig m'Oifig chun eolas a fháil faoi mo chuid feidhmeanna agus nósanna imeachta oibrithe.)

Staitisticí faoi Ghearáin

Fuair mé 3,986 ghearán ar fad le linn 1999 i gcomórtas le líon iomlán 3,779 ngearán i 1998. Chomh maith le gearáin iarbhair dhéileáil daoine den fhoireann le 4,776 fhiafraí ón bpobal freisin. Fiafraithe teileafóin is mó atá sna fiafraithe sin agus, go hiondúil, bhain siad le buneolas a thabhairt maidir le comhlachtaí poiblí nó maidir le scéimeanna agus seirbhísí na gcomhlachtaí sin. Sa chuid is mó cásanna cuirtear an té ag a bhfuil an fiafraí ar aghaidh chuig an ngníomhaireacht chuí chun tuilleadh cúnamh a fháil. Bhí leibhéal ard fiafraithe den sórt seo ann i gcónaí ach, den chéad uair riamh i 1999, tá taifead déanta againn ar mhéid na gníomhaíochta seo. Má chuirtear gearáin agus fiafraithe le chéile bhí beagnach 8,800 duine i dteagmháil le m'Oifig le linn 1999.

As measc na 3,986 ghearán a fuarthas i 1999 tharla go raibh 1,301 (nó 33%) díobh lasmuigh de dhlinse na hOifige, rud a d'fhág 2,685 ghearán bhailí a fuarthas. Tá líon na ngearán neamhbhailí ag méadú le blianta beaga anuas d'ainneoin iarrachtaí s'againn féin poiblíocht a thabhairt maidir le dlinse na hOifige.

Tharla roinnt athruithe spéisiúla i ndáileadh na ngearán bailí a fuarthas sna príomhearnálacha seirbhíse poiblí. Léiríonn an tábla anseo thíos na hathruithe sin:

Gearáin Bhailí de réir Earnála	1986	1996	1997	1998	1999
An Státseirbhís	2,247	1,228	1,632	1,396	1,375
Údaráis Áitiúla	483	569	761	690	737
Boird Sláinte	422	411	403	482	387
Telecom Éireann	1,775	272	262	227	113*
An Post	69	56	68	81	73

* Scoir Telecom Éireann de bheith faoi mo chúram le héifeacht ón 15 Iúil 1999

Cé gur tháinig laghdú beag ar líon na ngearán i gcoinne na státseirbhíse i 1999, tharla roinnt athruithe suntasacha laistigh den earnáil sin. Mar shampla, bhí laghdú 15% ar líon na ngearán i gcoinne na Roinne Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh (RGSPT) i 1999 i gcomórtas leis an mbliain roimhe sin; agus, laistigh den fhigiúr laghdaithe sin i gcás RGSPT, bhí laghdú 44% ar líon na ngearán maidir le hiocaíochtaí díghlothaíochta. Is cinnte go léiríonn na figiúirí do RGSPT an laghdú atá tagtha ar dhíghlothaíocht le dhá bhliain anuas. Thaispeáin suirbhé a rinneadh i 1997 gur trí chomhlacht phoiblí [RGSPT, an Roinn Talmhaíochta & Bia, agus na Coimisinéirí Ioncaim] a bhí i gceist i gcás os cionn 90% de na teagmhálacha idir daoine den phobal agus an státseirbhís. Mar is léir ón tábla anseo thíos, baineann tuairim is 80% de na gearáin chuig m'Oifig i gcoinne na státseirbhíse leis na trí chomhlacht sin le chéile:

cúnamh i 22% de na cásanna agus níor seasadh le 39% de na gearáin. I gcás an 16% eile tarraingíodh siar iad nó níor leanadh den phróiseas. (Le héifeacht ó 1999 tá earnáil toraidh nua tugtha isteach ag m'Oifig, is é sin "Réitithe Go Páirteach", chun léiriú a thabhairt ar thorthaí lena seastar le gearán go páirteach agus/nó lena bhfuair an gearánach sásamh inbhraite éigin.) Le fírinne, bhí 45% de na gearánaigh níos fearr as ó tharla go ndearna siad teagmháil le m'Oifig ar an mbonn gur réitíodh a ngearán, nó gur réitíodh go páirteach é, nó ar an mbonn gur tugadh cúnamh.

Tá sonraí iomlána staitistiúla faoi ghníomhaíochtaí na hOifige leagtha amach i gCaibidil a Cúig.

Gearáin Bhailí i gcoinne na Státseirbhíse	1986	1996	1997	1998	1999
Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	1,408	653	1,007	786	665
Talmhaíocht	99	220	223	198	284
Coimisinéirí Ioncaim	335	138	135	123	132
Iomlán	1,842	1,011	1,365	1,107	1,081
% den líon iomlán gearán i gcoinne na Státseirbhíse	82%	82%	84%	79%	79%

Tháinig laghdú 25% ar líon na ngearán in earnáil na mbord sláinte i 1999 i gcomórtas le 1998. D'fhéadfadh sé go bhfuil cuma neamhghnách ar an titim sin ag féachaint don díospóireacht atá ar siúl faoi láthair faoi sheirbhísí ospidéal in Éirinn. Ach ní mór a chuimhneamh nach mbaineann mo dhlinse fós le hearnáil na n-ospidéal poiblí saorálach a chuireann tuairim is 40% de na leapacha ospidéal poiblí ar fáil sa tír. Tá staitistic bheag ann a bhaineann le rochtain ar thaifid liachta ach is staitistic speisialúil í mar sin féin. Tháinig laghdú ar líon na ngearán sin ó 22 chás i 1998 go dhá cheann i 1999 agus is dócha go léiríonn sé sin tionchar an Achta um Shaoráil Faisnéise a bhfuil feidhm aige anois maidir le boird sláinte agus ospidéal poiblí shaorálacha.

Le linn na bliana 1999 déileáladh go críochnaitheach le 2,603 ghearán san iomlán a d'fhág 999 ngearán le tabhairt ar aghaidh go dtí an bhliain 2000. As measc na ngearán ar déileáladh go críochnaitheach leo, réitíodh 18% díobh (rud a chiallaíonn gur seasadh leis an ngearán); réitíodh 5% díobh go páirteach; tugadh

Caibidil a Cúig

Clár na Staitisticí

- 1   **Achoimre - Gearáin 1999**
- 2   **Achoimre - Líon na nGearán Bailí a fuarthas thar 10 mBliana**
- 3   **Gearáin Bailí a fuarthas i 1999** de réir Earnála
- 4   **Comparáid thar 3 Bliana** Gearáin Bailí a fuarthas de réir Earnála
- 5   **An Státseirbhís** Gearáin Bailí i 1999
- 6   **Údaráis Áitiúla** Gearáin Bailí i 1999
- 7   **Boird Sláinte** Gearáin Bailí i 1999
- 8   **Telecom Éireann agus An Post** Gearáin Bailí i 1999
- 9   **Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 10   **Roinn Talmhaíochta, Bia agus Forbartha Tuaithe**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 11   **Roinn Oideachais & Eolaíochta**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 12   **Na Coimisinéirí Ioncaim**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 13   **Roinn Comhshaoil & Rialtais Áitiúil**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 14   **Roinn Sláinte & Leanaí**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 15   **Údaráis Áitiúla**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 16   **Boird Sláinte**
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999
- 17   **Gearáin Bailí a fuarthas i 1999 - Dáileadh Geografach**
- 18   **Miondealú ar na Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999**
- 19   **An Státseirbhís** Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999
- 20   **Údaráis Áitiúla** Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999
- 21   **Boird Sláinte** Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999
- 22   **Telecom Éireann & An Post** Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999
- 23   **Miondealú ar an Líon Gearán Neamhbhailí a fuarthas i 1999**

1 Achoimre - Gearáin 1999

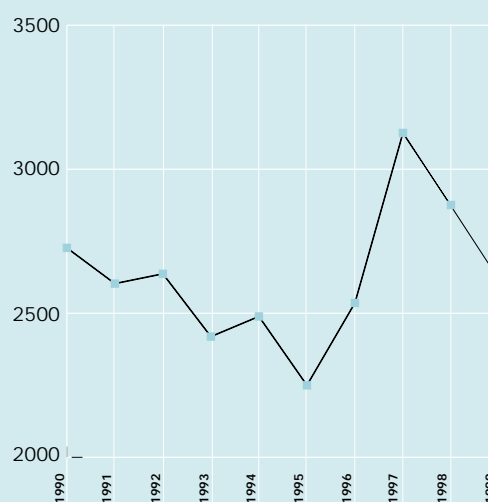
Gearáin

Uimhreacha

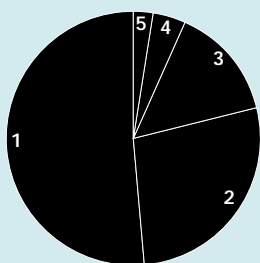
Fuarthas i 1999	3,986
Lasmuigh den dlínse	1,301
Iomlán laistigh den dlínse	2,685
Tugadh ar aghaidh ó 1998	917
Iomlán i 1999	3,602
Tugadh i gcrích i 1999	2,603
Tugadh ar aghaidh go 2000	999

2 Líon na nGearán Bailí a Fuarthas thar 10 mBliana

1990	2,727
1991	2,603
1992	2,637
1993	2,419
1994	2,489
1995	2,250
1996	2,536
1997	3,126
1998	2,876
1999	2,685

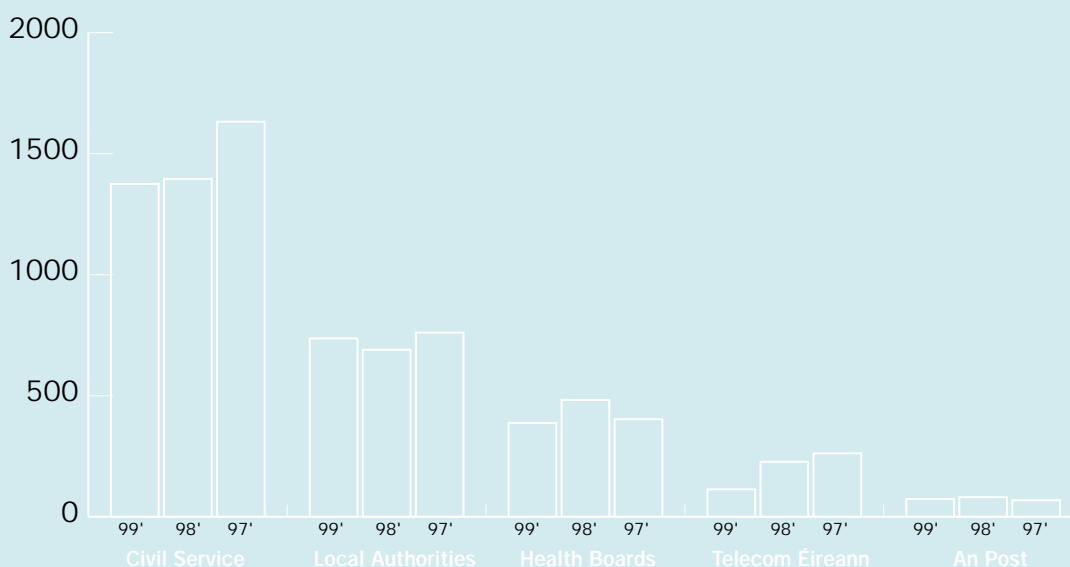

3 Gearáin Bailí a Fuarthas i 1999 de réir Earnála

1	Státseirbhís	1,375	51.2%
2	Údaráis Áitiúla	737	27.4%
3	Boird Sláinte	387	14.4%
4	Telecom Éireann	113	4.2%
5	An Post	73	2.7%
	Iomlán	2,685	

4 Comparáid thar Trí Bliana - Gearáin Bailí a Fuarthas de réir Earnála

5 Státseirbhís - Gearáin Bailí i 1999

	Tugadh ar aghaidh ó 1998	Fuarthas i 1999	Idir lámha i 1999
Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	176	665	841
Talmhaíocht, Bia agus Forbairt Tuaithe	126	284	410
Oideachas & Eolaíocht	52	123	175
Coimisinéirí Ioncaim	37	132	169
Comhshaol & Rialtas Aitiúil	9	29	38
Sláinte & Leanaí	7	34	41
Clárlann na Talún	3	17	20
Muir & Acmhainní Nádúrtha	12	22	34
Dlí & Ceart, Comhionannas & Athchóiriú Dlí	3	16	19
Fiontar, Trádáil & Fostaíocht	6	5	11
Oifig na nOibreacha Poiblí	5	6	11
Eile	26	42	68
Iomlán	462	1,375	1,837

6 Údaráis Áitiúla - Gearáin Bailí i 1999

	Tugadh ar aghaidh ó 1998	Fuarthas i 1999	Idir lámha i 1999
Átha Cliath - Bardas	12	72	84
Átha Cliath Theas	9	21	30
An Cabhán	4	5	9
Ceatharlach	1	6	7
Ciarraí	5	49	54
Cill Chainnigh	3	24	27
Cill Dara	11	20	31
Cill Mhantáin	9	37	46
An Clár	2	14	16
Corcaí - Bardas *	4	24	28
Corcaí - Contae *	14	45	59
Dún Laoghaire / Ráth an Dúin	7	19	26
Dún na nGall	8	18	26
Fine Gall	9	31	40
Gaillimh - Bardas *	8	23	31
Gaillimh - Contae *	13	29	42
An Iarmhí	6	11	17
Laois *	9	17	26
Liatroim	4	5	9
Loch Garman	10	38	48
An Longfort	2	12	14
Lú	4	15	19
Luimneach - Bardas *	7	23	30
Luimnraich - Contae *	5	18	23
Maigh Eo	18	50	68
An Mhí	7	14	21
Muineachán	4	4	8
Potr Láirge - Bardas *	3	16	19
Port Láirge - Contae *	3	12	15
Ros Comáin	4	19	23
Sligeach	7	8	15
Tiobraid Árann (Theas)	4	13	17
Tiobraid Árann (Thuaidh)	4	12	16
Uibh Fhailí	2	13	15
IOMLÁN	222	737	959

I measc na bhfigiúirí luaite thuas, áirítear gearáin a fuarthas in aghaidh na Bardais Bárais, na Comhairlí Cheantar Ulrbeach agus Coimisinéirí Baile.

*Tugadh cuairteanna miosúla IES don chontae seo le linn 1999 agus d'fhéadfadh gur chuir sé seo le líon na ngearán a fritheadh.

7 Boird Sláinte - Gearáin Bailí i 1999

	Tugadh ar aghaidh ó 1998	Fuarthas i 1999	Idir lámha i 1999
Deisceart	23	45	68
Iarthar	14	60	74
Iar-Thuaisceart	6	20	26
Lár Tíre	15	29	44
Meán-Iarthar	8	26	34
Oirthear	32	149	181
Oir-Dheisceart	14	40	54
Oir-Thuaisceart	5	18	23
Iomlán	117	387	504

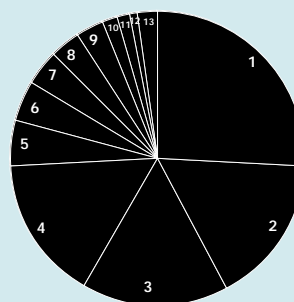
8 Telecom Éireann agus An Post - Gearáin Bailí i 1999

	Tugadh ar aghaidh ó 1998	Fuarthas i 1999	Idir lámha i 1999
Telecom Éireann*	96	113	209
An Post	20	73	93
Iomlán	116	186	302

* Ó 15 Iúil 1999 i leith, scoir Telecom Éireann de bheith faoi mo dhlinse

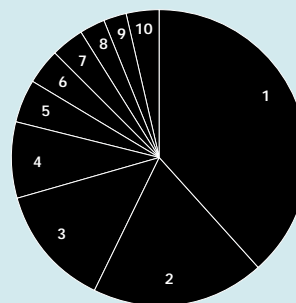
9 Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999

1	Pinsín Seanaoise & Scoir	173	26.0%
2	Íocaíochtaí do Bhaintreacha & Teaghlaigh Tuismitheora Aonair	109	16.4%
3	Íocaíochtaí Dífhosaíochta	108	16.2%
4	Íocaíochtaí Michumais, Easláinte & Máithreachais	106	15.9%
5	Árachas Sóisialach	33	5.0%
6	Liúntais Breosla & Scéimeanna Saora	28	4.2%
7	Liúntais Filleadh ar Obair / Oideachas	26	3.9%
8	Liúntas Cúramóra	23	3.5%
9	Sochair Diobhalácha Ceirde	19	2.9%
10	Sochair Cóireála	11	1.7%
11	Sochar Leanai	10	1.5%
12	Forlíonadh ar Ioncam Teaghlaigh	6	0.9%
13	Eile	13	2.0%
	Iomlán	665	

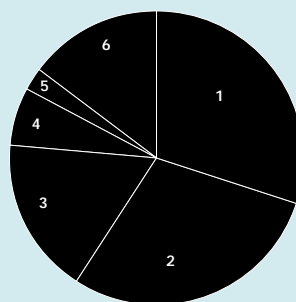

10 Roinn Talmhaíochta, Bia agus Forbartha Tuaithe**Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999**

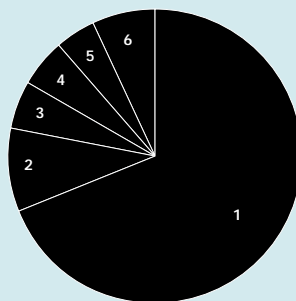
1	Deontais Bheostoic	109	38.4%
2	Scéim Cosanta Thimpeallacht na Tuaithe	54	19.0%
3	Cúnamh Limistéir	38	13.4%
4	Scéim Luathscoil	23	8.1%
5	Deontais Forbairt Feirme	14	4.9%
6	Gan Freagra ar Chomhfhreagras	11	3.9%
7	Scéim Díothú Galar	10	3.5%
8	Coimisiún na Talún	8	2.8%
9	Cuóta Bainne	7	2.5%
10	Eile	10	3.5%
Iomlán		284	

11 Roinn Oideachais & Eolaíochta**Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999**

1	Gan Freagra ar Chomhfhreagras & Moill	37	30.1%
2	Deontais & Táilli Ardoideachais	36	29.3%
3	Iompar Scoile	21	17.1%
4	Saoráidí Oideachais Speisialta	8	6.5%
5	Scrúduithe	3	2.4%
6	Eile	18	14.6%
Iomlán		123	

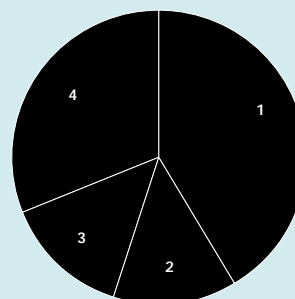
12 Coimisinéirí Ioncaim**Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999**

1	Cáin Ioncaim	91	68.9%
2	Cáin Bhreisluacha / Ghnóchan Caipitiúil / Oidhreacht	12	9.1%
3	Custaim & Mál	7	5.3%
4	Tiománaithe Míchumasacha	7	5.3%
5	Gan Freagra ar Chomhfhreagras	6	4.5%
6	Eile	9	6.8%
Iomlán		132	

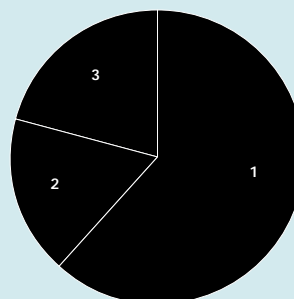
13 Roinn Comhshaoil & Rialtais Áitiúil
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999

1	Mótar-Chánachas, Ceadúnú & Tástáil Tiománaithe	12	41.4%
2	Deontas Tí Nua	4	13.8%
3	Gan Freagra ar Chomhfhreagras	4	13.8%
4	Eile	9	31.0%
	Iomlán	29	

14 Roinn Sláinte & Leanai
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999

1	Oifig an Ard-Chláraitheora	21	61.8%
2	Gan Freagra ar Chomhfhreagras	6	17.6%
3	Eile	7	20.6%
	Iomlán	34	

15 Údaráis Áitiúla
Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999

Tithíocht		279
	Leithroinnt & Aistriú	117
	Iasachtaí & Deontais	68
	Deisiúcháin	62
	Diolacháin	19
	Cíosanna	13
Pleanáil		165
	Cur i bhFeidhm	111
	Riarachán	54
Moill - Gan Freagra ar Chomhfhreagras		79
Bóithre / Trácht		63
Séarachas / Draenáil		29
Diúscairt Iarmhair		20
Muirir Sheirbhíse		16
Soláthar Uisce		15
Mótar-Chánachas/Ceadúnú Tiománaithe		8
Rátaí		7
Fáil ar Fhaisnéis faoin gComhshaoil		7
Fáil ar Talamh/Chearta		5
Páirceanna/Spásanna Oscailte		5
Eile		39
Iomlán		737

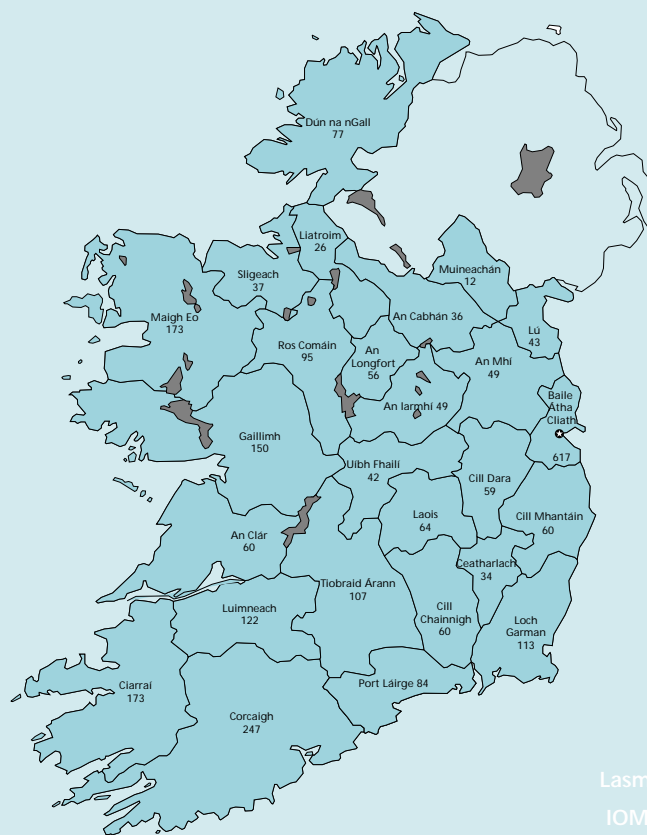
16 Boird Sláinte

Miondealú de réir Earnála ar an Líon Gearán a Fuarthas i 1999

Liúntas Leasa Forlíontach (LLF)		130
Íocaíochtaí do riachtanais eisceachtúla	46	
Liúntais chiosa & morgáiste	22	
Filleadh ar scoil- liúntas éadaí/ coisbheart	16	
Ilghnéitheach	46	
Seirbhísí Sláinte (Ginearálta)		76
Cártaí liachta	41	
Drugai, Cógais & Fearais Liachta	9	
Fáil ar thaifid liachta	2	
Ilghnéitheach	24	
Seirbhísí Ospidéal		51
Tithe banaltrais & fadtéarmach	29	
Ilghnéitheach	22	
Íocaíochtaí Airgid (nach LLF iad)		28
Moill/Gan Freagra ar Chomhfhreagras		23
Soláthar Seirbhísí		15
Cúram Leanaí & Seirbhísí Oibre Sóisialta		12
Táillí Ospidéal		11
Seirbhísí Déidliachta		9
Seirbhísí do Dhaoine Scothaosta/Cúnamh Tithíochta		8
Riaradh Scéimeanna Aoisliúntais		8
Ilghnéitheach		16
Iomlán		387

101

17 Gearáin Bailí a Fuarthas i 1999 de réir Contae

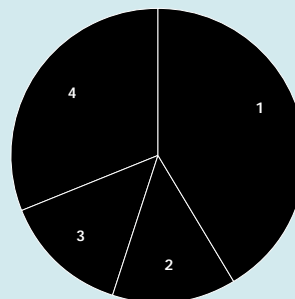
Lasmuigh den Phoblacht = 40

IOMLÁN 2,685

18 Miondealú ar na Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999

1	Gearáin a Réitíodh	478	18.4%
2	Gearáin a Réitíodh i bPáirt*	120	4.6%
3	Cúnamh a Tugadh	574	22.1%
4	Nár Seasadh Leo	1,020	39.2%
5	Níor Leanadh Díobh	373	14.3%
6	A Tarraingíodh Siar	38	1.5%

Iomlán 2,603

*Seo earnáil bhreise a bheas á húsáid ó 1999 amach

19 An Státseirbhís - Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999

	Réitíodh	Réitíodh i bPáirt	Cúnamh a Tugadh	Nár Leanadh Díobh	Tarraingíodh Siar	Nár Seasadh Leo	Iomlán a Tugadh i gCrích
Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh	90	36	170	91	4	303	694
Talmhaíocht, Bia agus Forbairt Tuaithe	29	5	41	36	4	115	230
Coimisinéirí Ioncaim	18	4	39	25	3	33	122
Oideachas & Eolaíocht	22	6	19	22	1	48	118
Comhshaol & Rialtas Aitiúil	3		9	3		14	29
Sláinte & Leanaí	4		13	3	1	4	25
Muir & Acmhainní Nádurtha	2	1	9	2	1	5	20
Clárlann na Talún	7	1	3	1		3	15
Dlí & Ceart, Comhionannas & Athchóiriú Dlí			4	2		4	10
Fiontar, Trádáil & Fostaíocht	1		1	3		2	7
Oifig na nOibreacha Poiblí	1		3			3	7
Eile	4		21	6		14	45
Iomlán	181	53	332	194	14	548	1,322

20 Údaráis Áitiúla - Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999

	Réitíodh	Réitíodh i bPáirt	Cúnamh a Tugadh	Nar Leanadh Díobh	Tarraing -íodh Siar	Nár Seasadh Leo	Iomlán a Tugadh i gCrích
Átha Cliath - Bardas	20	2	14	9		17	62
Átha Cliath Theas	5		4	3		3	15
An Cabhán	2	1	1	1		3	8
Ceatharlach	1		1	4			6
Ciarraí	4	4	5	10		16	39
Cill Chainnigh	9	1	4	2		1	17
Cill Dara	7		7	3			17
Cill Mhantáin	13	3	4	5		5	30
An Clár	4	1		2	1	2	10
Corcaí - Bardas *	4		3	3		4	14
Corcaí - Contae*	10	4	6	8		14	42
Dún Laoghaire /							
Ráth an Dúin	4		2	2		7	15
Dún na nGall	5	2	3	1	1	3	15
Fine Gall	10	2	4	3	1	8	28
Gaillimh - Bardas *	6	3	3	2		7	21
Gaillimh - Contae *	5		6	9		7	27
An Iarmhí	5	1	1	4		3	14
Laois *	4	2	5	4		7	22
Liatroim	3			1		2	6
Loch Garman	11		4	6	2	3	26
An Longfort	2	1	2	2		2	9
Lú	2		3	4		1	10
Luimneach - Bardas *	6		3	6	1	5	21
Luimneach - Contae *	1	2	1	2		8	14
Maigh Eo	12		18	5		15	40
An Mhí	4		6		1	2	13
Muineachán	1		2	2			5
Port Láirge - Bardas *	7	1	4	2		1	15
Port Láirge - Contae *	5		4	2			11
Ros Comáin	3		2	3		3	11
Sligeach	4	3	1				8
Tiobraid Árann (Theas)	3	1	2	2		4	12
Tiobraid Árann (Thuaidh)	5	1	1	2		2	11
Uibh Fhailí	2		2			2	6
IOMLÁN	189	35	118	114	7	157	620

I measc na bhfigiúirí luaite thuas, áirítear gearáin a fuarthas in aghaidh na Bardais Bárais, na Comhairlí Cheantar Uirbeach agus Coimisinéirí Baile.

21 Boird Sláinte - Gearáin a Tugadh i gCrích 1 1999

	Réitíodh	Réitíodh i bPáirt	Cúnamh a Tugadh	Nár Leanadh Diobh	Tarraingíodh Siar	Nár Seasadh Leo	Iomlán a Tugadh i gCrích
Deisceart	6	4	15	4	1	22	52
Iarthar	9		18	11	1	11	50
Iar-Thuaisceart	1	5	2	1	1	9	19
Lár Tíre	8		6	10	2	10	36
Meán-Iarthar	3		3	3	3	6	18
Oirthear	11	3	16	11	1	113	155
Oir- Dheisceart	6	1	6	7	1	12	33
Oir- Thuaisceart	6		3	4		8	21
Iomlán	50	13	69	51	10	191	384

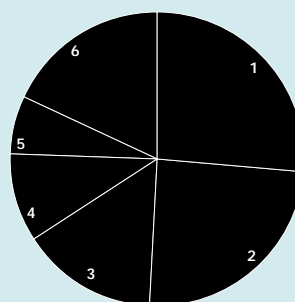
22 Telecom Éireann/An Post - Gearáin a Tugadh i gCrích i 1999

	Réitíodh	Réitíodh i bPáirt	Cúnamh a Tugadh	Nár Leanadh Diobh	Tarraingíodh Siar	Nár Seasadh Leo	Iomlán a Tugadh i gCrích
Telecom Éireann*	40	16	30	11	4	95	196
An Post	18	3	25	3	3	29	81
Iomlán	58	19	55	14	7	124	277

*Ó 15 Iúil 1999 i leith, scoir Telecom Éireann de bheith faoi mo dhlinse

23 Gearáin Neamhbhailí a Fuarthas 1 1999

1	Cuideachtaí Priobháideacha	344	26.4%
2	Baincéireacht/Árachas	318	24.4%
3	Comhlachtaí Poiblí Iasmuigh den Chúram	195	15.0%
4	Cúirteanna/Gardaí	126	9.7%
5	Pá agus Coinníollacha	86	6.6%
6	Eile	232	17.9%
	Iomlán	1,301	

Foireann

Stiúrthóir

Pat Whelan

Imscrúdaitheoirí Sinsearach

Maureen Behan

Michael Brophy

Fintan Butler

David Waddell

Imscrúdaitheoirí

John Conlon

Patricia Doyle

Geraldine Fitzpatrick

Eoghan Halpin

Ann Hayes

Brian McKevitt

Matt Merrigan

Tom Morgan

Willy O'Doherty

Paddy O'Dwyer

Bernard Rooney

David Ryan

Paddy Walsh

Foireann Taca

Catherine Boylan

Maria Dowling

John Doyle

Majella Dunne

Karen Fitzpatrick

Phyllis Flynn

Ann Harwood

Evelyn Hernon

Dan Kelleher

Fiona McCarney

Liam McCormack

Edmund McDaid

Adrian Mannion

Jacqueline Moore

Brian Murphy

Marie Ní Chatháin

Donal O'Sullivan

Mary Pepper

Stephen Rafferty

Aonad Riaracháin

Brendan O'Neill - Ceann Riaracháin

Finbar Hanratty

Aidan Heron

Bernie Kelly

Geraldine McCormack

Brian McKeon

Audrey O'Reilly

Keira Rigney

Innéacs

Acht um Shaoráil Faisnéise 58,86

An Ghaeilge 90

Aontas Eorpach
rialacháin slándála sóisialaí 69

Bord Sláinte an Iar-Thuaiscirt
Scéim Chúnaimh Tithíochta do Dhaoine Scothaosta 62
Liúntas Leasa Forlíontach 63

Bord Sláinte an Oirthir
cúiteamh 67
Liúntas Altramaí 75
Rialacháin Sláinteachais Bhia 64
Scéim Aisíocaíochtaí Drugaí 74

Bord Sláinte an Oir-Thuaiscirt
cúiteamh 67

Ceartha Slí Poiblí 82,83

Coimisinéirí Ioncaim
rúndacht 64
diúltú cúiteamh a íoc 67

Coimisiún um Oifigi Poiblí 86

Comhairle Cheantar Uirbeach Bhré
ceart slí poiblí 82

Comhairle Chontae Bhaile Átha Cliath Theas
riarachd pleanála 83

Comhairle Chontae Chill Dara
liosta tithíochta 75

Comhairle Chontae Dhún na nGall
riarachd pleanála 84

Comhairle Chontae Fhine Gall
cúiteamh 67

Comhairle Chontae Mhaigh Eo
Scéim Comhuinéarachta 76
Trá Ugool 82

Comhairle Chontae Uíbh Fhailí
cúiteamh 68
ró-íocaíocht iasachtaí 68

Costais Liachta - faoiseamh cánach 79

Cúiteamh 67

Deontais Ardoideachais 67, 68, 76

force majeure/comhréireacht 81

Gníomhartha Neamhúdaraithe 74

Iasachtaí Údarás Áitiúil	68	caidreamh le	89
Iompar Scoile	90	<i>force majeure</i> /comhréireacht	81
Liosta Tithíochta	75	Pinsean Scoir Feirme	79
Liúntas Altramaí	75	Scéim Chúnaímh Limistéir	81
Liúntas Cúramóra	69	Scéim Aisiocaíochta Drugaí	74
Liúntas Leasa Forlíontach	63	Scéim Chúnaímh Limistéir	81
Mótarcháin	66	Scoláireacht <i>Trí Ghaeilge</i>	67
Ombudsman		Telecom Éireann	90
Acht - leasú	56,88	Tithe Banaltrais	58
caidrimh le comhlachtaí poiblí	88		
eisiámh ón dlínse	58		
feidhmeanna	58		
leigheasanna	62		
modhanna oibre	67		
teagmhálacha le hOifigí Ombudsman eile	89		
tuarascálacha chuig an Oireachtas	58		
úsáid an téarma "Ombudsman"	59		
Oscailteacht agus Trédhearcacht	75		
Othair Ospidéal	90		
Pinsean Scoir Feirme	79		
Pleanáil			
riarachd agus cur i bhfeidhm	58, 82, 83, 84		
fógraí láithreáin	83, 84		
Rialacháin Sláinteachais Bhia	64		
Roinn Airgeadais			
costais liachta - faoiseamh cánach	79		
Roinn Comhshaoil & Rialtais Áitiúil			
mótarcháin	66		
ró-íocaíocht iasachtaí	68		
Roinn Gnóthaí Sóisialacha, Pobail & Teaghlaigh			
árachas sóisialach d'oibrithe páirtaimseartha	80		
cúiteamh	66		
Pinsean Easláinte	80		
rialacháin slándála sóisialaí an AE	69		
riaráistí pinsin caillte	58, 70		
Sochar Banchéile Thréigthe	65		
Roinn Oideachais agus Eolaíochta			
cúiteamh	67, 68, 76		
Deontais Ardoideachais	67, 68, 78		
iompar scoile	90		
míchothromas	76		
scoláireacht <i>Trí Ghaeilge</i>	67		
Roinn Talmhaíochta, Bia & Forbartha Tuaithe			
Aonad Achomhairc	90		